

РУСИН

**Наша русиньска
юбілантка – акад.
малярка з Пряшова
Анна ҐАЇВА**

**Довгорічний лемківський
активіста Андрий КОПЧА
з Вроцлавы ся дожив
60-ых народенин**

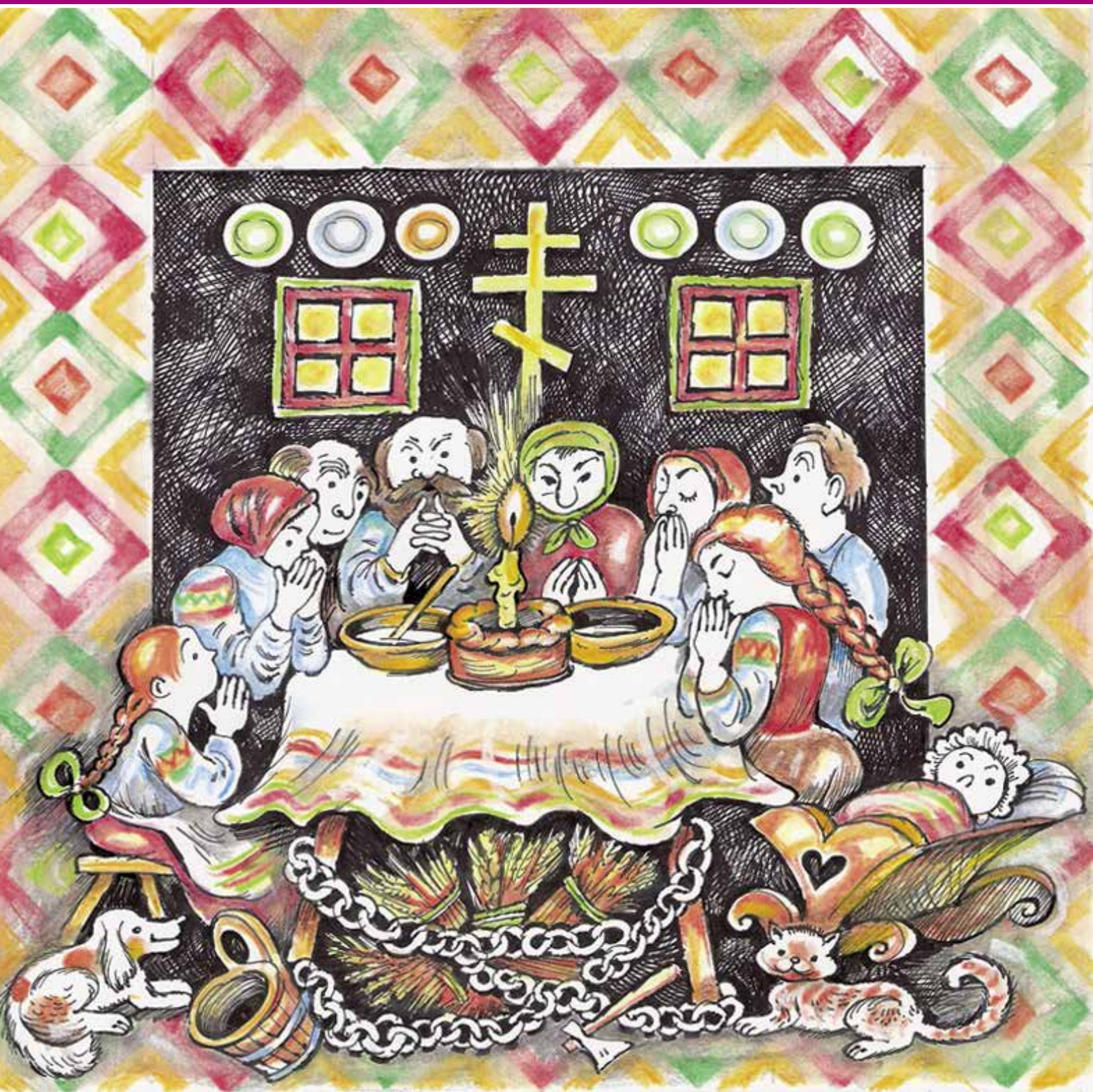
www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXIV, č. 6 / 2014

КУЛТУРНО-ХРІСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС

12

• Єдна з найновшых робот-ілюстрацій акад. маляркы А. Гаёвой, а то ку книзі приповідок Михала Гиряка, котра выйде двойязычно: по русиньскы і по анґліцькы, также ю будуть мочі выужыти нелем Русины в Европі, але і потомкы переселенців-Русинів, главно в Споеных штатах америцькых.

7. новембра 2014 в Шарішській галерії в Пряшові была вернісаж выставки витварных работ академічної малярьки-Русиньки – Анны Гаёвой із Пряшова у звязи з округлым юбілеєм ей жывота – 50 років од народжіння, котрый одсвятковала 6. фебруара 2014 року і ку котрому і мы ей желае мы шытко найліпше. Зато якраз в тім році юбілантка вирішыла представити любителям витварного уменя выбір із своєї творчости про діти і дорослых – наперед у Братіславі, а пак і в роднім Пряшові. Выставку в Пряшові отворив директор Шарішской галерії Мгр. Рудолф Дупкала, а творчость юбілантки представив куратор Йозеф Ріділла, котрый зарівно є автором вступной статі (з котрой выбереме) в каталогу к выставці під назвов

„Ослава фантазії у творчости Анны Гаёвой“

Анна Гаёва (1964, Пряшів) є представительков легендарной графічної школы фантазійного реалізму Албіна Бруновского (1935 – 1997), котру в світі оцінюють як словацьку шпещіфічність. Словацька лінія фантазійного реалізму – на розділ, наприклад, од австрійской – не є темна, депримуєча, не інклінує к сурреалістичній ортодоксії, є скоріше забавна, повна гедонізму, час

• Обалка першой русиньской публікації, котру точно перед 20 роками ілюстровала акад. малярька А. Гаёва (потім іще много далшых русиньских учебників), а тот учебник був єднов із публікацій, котры послужыли на святочне выголошіння кодифікації русиньского літературного языка на Словакії 27. януара 1995 у Братіславі.

Обсяг

Йозеф РІДІЛЛА: „Ослава фантазії у творчости Анны Гаёвой“

1-2

Богдан ГОРБАЛЬ: Юбілюючий довгорічний лемківський активіста

3

Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ: Міфы і стереотіпы в історії карпатських Русинів

3 – 6

Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Русин М. Балудяньський – ректор Петербурзькой універзیتی

7

Мгр. Зденка ЦІТЯКОВА, доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.: Русиньський діалект улісько-убляньской долины на зачатку 21. стороча (2)

8 – 13

Мгр. Яна БОГУСЬКА, Мгр. Івана СЛИВКОВА, ПгД.: Тема дротарьства в словацькій і русиньській літературі (2)

14 – 17

Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Языкова еквилібрістика

18

Любомир МЕДЕШИ: Руснаци у розселеню – свойо, чи чужди

18 – 19

Миколай КСЕНЯК: Ехо читателя на книжку „З русиньского сердца“ Миколая Коневала

19 – 22

Олена ПЛАНЧАК-САКАЧ – ТАНИТА ХОДАК: Видавательна діялносц при Руснацох. Пестує ше култ добрей рускей кніжки

22 – 24

3

од часу і з тіпичнов словацьков меланхоліов. На творах того типу Гаєва виростала (не треба припоминати, же словацька книжна ілюстрація в 60. – 80. роках минулого стороча была високо узнавана і належала к найліпшым у світі), пізніше мала щастя у авторів тых работ і штудувати. В році 1990 абсолвовала братіславску Высоку школу витварного уменя, одділїня книжной графікы у професорів Албіна Бруновского і Карла Ондреїчки. Про молоду витварнічку не было легко ся выманити спід впливу тых выразных особностей. Найціннїшов девізов, котру собі зо школы однесла, было пересвідчіня о красі і змыслі імаґінативного погляду на світ. Николи ся не снажыла „быти ліпшов“ як Бруновский, бо порозуміла, же быти частёв конкретной визначной культурной традиції значить скоро то саме. В ей творчости видиме скоріше вплив Карла Ондреїчки (1944 – 2003) як Албіна Бруновского (бо і сам Ондреїчка був студентом А. Бруновского), а то в характері імаґінації, репертоарі мотивів, штруктурі композиції і розложіню плохы; таксамо ту видиме вплив Петра Ключіка (1953) і ёго постмодерных історизуючих ремінісценцій і под. Гаєва без огляду на множество впливів і іншірацій, предсі лем зістала представительков самобытной і оріґінальной візуальной поетічности, о чім свідчить сама ей творчость. Не піддала ся зводам легкого епігонства, але заховала собі здоровый одступ од вшитых витварных ласок і розвинула ся на силну твориву особность.

В ей вольній графічній творчости і книжній ілюстрації домінують фантазійны композиції, котры мають характер архітектонічно-фігуралного капріча зо сімболічным або алегорічным обсяговым замірянём, імаґінативно іншпіруючо докаже выужыти техніку роздуваного тушу, котра сама по собі є метафоров розвязаной фантазії. Ту находиме контактны пункты з частёв країнарьской творчости Юліуса Немчіка, умельця родом тыж зо Шаріша. Скверна од тушу є або кошатым умельцькым „доросповіданём“ заміру авторкы, або Гаєва даколи охаблять ей як самостатну естетічну, а з боку обсягу як визначну образну єдиніцу, охаблять ей витварну автономность а докаже ю інвенчно схосновати в контексті звышной части композиції. До формы і выразу свого репертоару дає, окрем іншого, естетіку ілюстрованых календарів і гороскопів, мап і глобусів, мандалы і розеты, бордуры тапісерій, планы на граня столовых гер, стрілецьких терчів або архітектонічних фундаментів загород, т. є. выживавать шырокий репертоар старой і новшой візуальной культуры. Стратегію мултіплікації витварных елементів выживавать з цілём досягнути якость декорації, лірізацію композиції і підкреслити обсяг работы. Методов „клонования“ авторка ся голосить к заповіту Енді Варгола, котрого є і в нашій (самособов, главно на северovýchоді країны) домовині часть людей поважує за родинне стрібло. Світ фантазії є у Гаєвой творах штруктурований: раз евокує фантастічний світ, выживаючі напівзабыте дїтьске „я“ сховане в кождім з нас (композиції іншпірованы Жулом Верне), даколи ся хопить поетічного скорочіня чісто сурреалістічной провенієнції (цайгры годинок, якы выходять зо зренічок очей). Окрем богатства імаґінації находиме у Гаєвой і змысел про гумор, скоріше тот ласкавый і сатірічний

аж саркастічний. Так на енумеративнім зображіню Ноемой архы находиме нелем пару пав, слонів ці мотылів, але і пару погарів на пиво...

Час од часу умелкыня чує потребу розвести обсяг і емоції богатого матеріалу до ціклів. В році 1993 ся так зродив цікл „Почливість Мікеланджелови“ як колекція листів з контемплативным замірянём, де ся дотулять феномену самобытности і жертвенности умельцькому снажіню. „Почливість Жулови Вернови“ з року 2010 передає як світ повный гротесктно штїлізованых фантазійных мотивів. Тоты ціклы і много далшых работ свідчать о авторчиній заблюбі в техніці ліноріту.

Творчий профіл академічной маляркы Анны Гаєвой бы не був коплетный без ей ілюстраторьской творчости (учебники, дїтьскы книжки ці часописы). Ёй інвенчны, продуманы і гуморны образкы роблять радість новій генерації дїтей, котру, нащастя, обышла експлозія комерчных ілюстрацій 90. років 20. стороча. Значіня того типу витварного діятельства чоловік собі усвідомить аж часом, кідь собі з носталгіов заспоминать на прекрасны ілюстрації к облюблєным книжкам, котры формовали ёго дїтинство, стімуловали ёго імаґінацію і даколи помогли выбрати собі будучу професію. Творчость Анны Гаєвой є щастливым прикладом творчого надвязаня на традицію, а днесь уж тырвалу цінность словацькой ілюстрації.

(Переклад зо словацького языка: А. З.)

• *Еден з рисунків акад. маляркы А. Гаєвой (Самота, 2013, 78 x 54 мм) з найновшой ей выставкы в Шарішській галерії у Пряшові.*

Юбілующій довгорічний лемківський активіста

6/2014
РУСИН

Андрій КОПЧА з Вроцлавы в Польщі одсвятковав недавно округлий юбілей свого жывота – 60 років од народжіння. Він належить міджі довгорічных лемківських активістів, ведь і я го в тій ролі познам од року 1991, коли сьме ся спознали у нас на Словакії на 1. засіданню Світового конгресу Русинів (СКР) у Міджілабірцях. А. Копча був председом першой русиньской організації в Польщі під назвов Товаришыня Лемків, котра того року славить 25 років свого діятельства, а од тогды він стоїть на челі той організації. Пізніше сьме ся спорадично стрічали на засіданнях Світового конгресу Русинів або на засіданнях ёго выконного органу – Світової рады Русинів (СРР), котрой тыж є од зачатку, як єдиний, аж доднесь ей членом, а я був довгы roky выконным секретарём СРР. Єден двойрічний період А. Копча був і председом СРР, коли го звалили до той фукції у нас, у Пряшові, на засіданню СКР, праві по моім двойрічним председованню у тім органі. Таксамо спорадично сьме ся стрічали на їх організаціов приправлєваных Міджінародных біенале лемківской/русиньской культуры в польській Криніці. Стрічали сьме ся і на далшых святочных подіях, котры організовали членьскы організації СКР у своїх країнах. Але то вшытко были офіціалны і робочі стрічі, также о Андрієви не можу ся шырше росписати, кідь єм го знав лем з высше повідженого, зато сьме на інформацію о юбілантови про наших читателів выужыли коротку статью з „Енциклопедії історії та культуры карпатських русинів“ zostавителів-професорів П. Р. Магочія і І. Попа (Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2010, стор. 361).

А. З.

Богдан ГОРБАЛЬ

Копча Андрій (Korcza Andrzej) (нар. 10. 9 1954, Польща) – режисер театру, драматург, культурно-освітній діятель русиньской народностной орьєнтації міджі Лемками в Польщі. А. Копча ся народив у родині Лемків насильно переселеных по другій світовій війні на запад Польщі, де він жыє і дотеперь. Скінчив Вроцлавску універзіту (1977) і Штатный інштитут кінематографії, театру і телевізії в Лоджі (1984). Одтогды робив як директор Театру Санявского, наперед в місті Валбжих, а потім – у Вроцлаві.

А. Копча був міджі єдным із закладаючих членів Товаришыня Лемків (1989 –). Быв режисером аматорьского театру той організації, про котрый написав дакілько пес в лемківскім языку, в котрых зображав судьбу свого народу у першій половині 20. стороча (*Одтаты коріня*, 1990) і жылот у западній Польщі по другій світовій війні (*На чуджінї*, 1992). Тыж був режисером фільму (2004) о насильным выселінню Лемків по другій світовій війні почас акції *Вісла*. А. Копча є єдным з першых членів (1991 –) Світової рады Русинів Світового конгресу Русинів і був ей председом в роках 2003 – 2005.

За роботу на благо Лемків був оцінений Міністерством культуры Польщі честным титулом Заслуженный деятель культуры (1997).

Ку многым гратулантам з найбизжшой околиці юбіланта к ёго 60-ым народенинам ся припоюють вшыткы тоты, котры Андрія Копчу знають і з котрыма сполупрацював або сполупрацує дома і за границіями Польщі. І наша редакція му желать міцне здоровья, щастя і многы успіхы у ёго шырокогранній роботі на благо Русинів.

Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ, Торонтська універзіта

Міфы і стереотіпы в історії карпатських Русинів

(Реферат прочітаний на семінарі *Підкарпатська Русь в ері Першой републіки*, 16. септембра 2014 на Філософичній факулті Універзіты Карловой у Празі)

Мій інтерес о міфы і стереотіпы походить з роботи о шырокій історії Карпатської Руси і карпатських Русинів в Европі і Северній Америці, котру єм недавно докінчив. (*Позн. ред.: Коло 500-сторінкова публікація бы мала выйти по англійцкы, словацькы, русиньскы, пізніше, може, і в других языках.*) Кідь єм росповідь, зачінаючу в передісторичных часах і продовжуючу аж по сучасность, писав, натрафив єм на много описів минулых подій, котры ня несподівали в тім, же были – жебы єм був великодушный – під знаком вопросу.

Мам курто представити скоро канонічну росповідь, котра ся уводить в многых публікаціях? Або мам одступити од приступу, який ся здасть міфологічний ці

стереотіпный, а передати верзію подій, котры, як ся здасть, зображують історичну минулость вываженішым і обектінішым способом? Як одборник на історію у 21. сторочу, котрый є барз далеко (што ся оддалености і культуры тыкаты) од даного предмету, єм вирішив, же дам перед обектівности. Рад бы єм але представив дакілько з многых можных прикладів міфів і стереотіпів карпаторусиньской історіографії, котры были ідентифікованы, але не проникли до новой історії того регіону.

Спершу хочу повісти пару слов о термінології. Значіння *міф* вживам в корешпонденції з ёго традиційным словниковым значінєм, котре тото слово описує трёма способами: (1)

„як пригоду [...] звичайно незнамого походження [...], якби звязану з історичними подіями“; (2) „як імагінарну особу або річ, або таку, котрою реальність не мож перевірити“; (3) „як пригоду выдуману, жебы затуманити высвітліня правды“.¹

В тих дефініціях є якостный розділ. Першы дві ся односять к традиціонному познанню (котрому ся істым способом, скоро штандартно, вірять) і суть передаваны з генерації на генерацію. Третя дефініція міфу зась приписує свідому думку пригоди, а докінця із заміром, ці уж мать свою основу в минулій скушености, або ні. Зато суть ту два типи міфів: еден выходить з традиції, і пасівно є акцептований як реальность; тот другый є зась активно створений на замолжіння, респ. зміну історичных записів. Термін *стереотип* є дефінований як „штандардизований образ думки, котру акцептують члени конкретной групи і котрый репрезентує спрощений погляд [...], або некрітічне посуджіння“.² Зато розумлю стереотип як міф, у повній мірі заведжений до культури і думаня даного общества, в нашім припадї карпаторусиньского. Буду ся снажыти ідентифікувати міфы і указати на то, як ся дакотры з них стали общественными стереотіпами.

Доступна історіографія о Карпатській Руси і карпатських Русинах обягує пасівны і активны міфы. Хотів бы-м увести дакілько прикладів міфів, котры бы ся дали класифікувати як **пасівны, змішаны (пасівно-активны) і активны**.

Пасівна форма міфів найчастіше ся обявлює в середньовічних описах. У традиційній карпаторусиньській історіографії найвыразніше фігурують три теми: титул *dux Ruizorum*; територіальний цілок названий *Marchia Ruthenorum*; христіанська місія св. Кіріла і Мефодія. Вшыткы три ся вяжуть к тому, што визначный одборник на історію ісламу Бернард Левіс означив за „міф походжіння“; значить потребу штату ці народа без штату доказати собі, як і навколишньому світу, же ёго конкретный штат або народность мать славне походжіння (в європскім контексті ся преферує, як є прямим ці непрямим попередником антична Греція або Рим) а же даколи в давній минулости екзистовала політично-адміністративна формація, котру мож поважовати за першый ступінь сучасного або будучого независлого штату.³ Самособов, чім є старшый датум, так бы повісти, політично-адміністративного цілку, тым ліпше, бо вік є фактором якобы піднимаючим властну ціну, котрый тиж дає легальне право на сучасны територіальны жаданя.

У великій части історичных робот о карпатських Русинах ся твердить, же першый краль Угорьска Штефан І. выменовав свого сына Емеріха за *dux Ruizorum* і же тот титул дістав зато, бо ся вязав з конкретнов територією, *Marchia Ruthenorum*, котра лежала дагде на северовыходній границі Угорьского кралівства зачатком 11. стороча, або в близкості території, з котрою ся пізніше стала Карпатська Русь, або ішло докінця о тотожну територію. Австрійський академік Герман Бідерманн кінцем 19. стороча увів, же латинська назва *Marchia Ruthenorum* є еквівалентом славянської Руської¹ країны (Руської землі), з чого містны патріотичны писателі наслідно усудили, же то був „першый карпаторусиньський штат“.

Зробили вислідок, же кідь карпатськы Русины мали „властный штат“ зачатком 11. стороча, заслужыли бы сі го (так, як іншы народы без штату) мати назад. Здало ся, же тот ціль

мож было досягнути на зачатку 1. світової войны внаслідку роспаду різних імперій в середній Європі і реконфігурації політичної мапы на основі Паріжской мірової конференції в роках 1919 – 1921.

З міфом походжіння і з потребов зліпшыти свою сучасну позицію посередництвом хронологічного віку і минулости ся вяже і місія двох візантійських братів, Кіріла і Мефодія, котрым в общім ся приписує принесіння христіанства і писаного слова Славянам у 9. сторочу – успіх, за акый тих „апостолів Славянів“ о еденацять сторіч пізніше выголосив папа Ян Павел ІІ. за святих покровителів Европы. В карпаторусиньській традиції, котру підкріпили сучасны церьковны історіци (Штефан Пап, Ѓоразд. А. Тімковіч), ся твердить, же карпатськы Русины дістали христіанство як часть кіріло-мефодьской місії будь прямо по дорозі до їх ціля на Моравії в році 863, або скоро потім од братів самих або їх наслідовників. Няй то уж было так або інакше, карпатськы Русины (православны і грекокатолицькы) чують, же мають право твердити, же їх руська церьков была христіанізована в сторочу перед христіанізаціей Руси в році 988, котра тоту віру принесла далшым выходным Славянам, попередникам сучасных Росіян, Білорусів і Українців.

Міфы звязаны з Карпатськов Русев у середньовіччю підкопавали академіци різного народного походжіння і з розділных історіографічных згрупowań. Належав міджі них імператорський російський історік Алексей А. Петров, міджівойновий промадарський карпаторусиньський філолог Александер Бонкало і посткомуністичный український археолог Йосип Кобал. Вшыткы твердили (а подля мене дость пересвідчиво), же тверджіння о *dux Ruizorum* а *Marchia Ruthenorum* суть основаны на неправилнім порозумінню єдної ці двох інформацій о тих термінах у середньовічных документах (котры навывше ани не походять з Угорьска, але з германьской святой Римской імперії).

Што ся тыкать місії Кіріла і Мефодія, одборници, почінаючи од чеського церьковного історіка Франтішка Дворніка і многы далшы по нїм, уж давно підкреслєвали то, же траса, по котрій ішли братя місіонарі з Константинополя на Моравію, не дасть ся з істотов становити, але же наісто не вела через Карпатську Русь, і зато выслідком місії не могло быти заложіння (як твердять дакотры історіци) Мукачовской єпархії в році 963. З другого боку много одборників увело, же христіанство было в поводу Дуная уж в 9. сторочу, няй уж то было у паноньських Славянів, карпатських Славянів (попередників карпатських Русинів і Словаків), ці ай у дакотрых ранніх мадарьських боєвників, котры в тій області были іщі перед вітязством Мадярів у році 896.

Покля історіци скоро ціле стороча спохыбнєвали і пересвідчиво буряли міфы о періоді середньовіччя заложены на бідных доказах без писмового запису, указало ся, же є іщі тяжше підкопати міфы споєны з молодшым періодом. К найвызначнішым з них належить стереотіпна пригода, котра зображує страданя карпатських Русинів (як ай Словаків і Румунів) за тісяч років угорьской надвлады. Як говорить тота пригода, угорьскы владарі азійского походжіння неперестанно (і почас цілого тісячроча) нищили штатны структуры утискованых народів, жыючих під їх надвладам, підряджовали сі і выужывали рольницькы масы і їх церьков выходного обряду, очорнєвали немадарьскы культуры і языки і не робили (скоро) ніч

про зліпшіння економічної ситуації Карпатської Русі і далших окраєвых областей кралёвства, ці уж про розвой польногосподарства або індустріалізації.

Чом бы ся мала векшына того росповіданя поважовати за міф? По перше: угорська влада была в северных Карпатах прията аж кінцём 11. стороча і зачатком 12. стороча, што значить, же зачатком 20. стороча, кідь ся зродив міф о тисячрічнім угорськیم утиску, Карпатська Русь была під владов Угорського кралёвства приближно 800, а не 1000 років.

Односно економічного і народного утиску, Угорсько по час векшого періоду своєї екзистенції перед 1. світовов войнов было тіпичным європським кралёвством, которого владна і сполоченська структура была заведена зачатком нововіку, конкретно в 15. і 16. сторочу. Главна пануюча верства кралёвства, шляхта, складала ся з окремых особ різного етнічного походжіня; латинський язык был штатным языком (практично аж до кінця 18. стороча, офіційно до року 1844) а владна політика орьєнтована на асіміляцію карпатських Русинів і інших немадярьских народів ся обявила аж в 2. половині 19. стороча, конкретно од 70. років 19. стороча до року 1918. Нетолерантна мадярізацна політика наміряна проти немадярьским жителям была зато знаком періоду, котрый тырвав максимум пів стороча (няй то і было по час посліднього півстороча екзистенції Австро-Угорська), але наісно ту не было 800 ці 1000 років трактованого угорського утиску.

Поки іде о соціалну політику Угорська, котра припоминала феодалну владу, тота была еднако дискриміначна к рольникам перед офіціальным зрушінём підданства в році 1848, як і по нїм. Іншыма словами, угорськы штатны уряды (а конкретно шлятичі-землепанове) не робили розділ міджі неакцептованым і часто утискуючим приступом к сільським рольникам і не брали огляд на то, ці суть славянської, румунської або мадярьской народности.

А наконець, історічны записы не потверджують адекватность зображованя Русі в єй комплексности як країны постигнутой бідов дрібных рольників, пастырів і лісорубів, про котрых тота робота приносила лем обжыву, а котры не мали можность робити в промышлі. Наісто, в Карпатській Русі были і такы области (конкретно в долинах гор), де рольници і пастырї жыли в тяжкых економічных условиях і не были способны ужывити родину наслідком слабого уроджаю на неякостній землі і в доджанім кліматі з недостатком сонця. Але в горських долинах і на прилеглых рівнинах ліпша земля і клімат кінцём 19. стороча підпорили розвой пестованя зеленины, садоводства і виноградарства, уроджай з котрых был бівший, як рольници доказали продати, і так могли підвышыти якість свого живота над уровень лем обжывы.

У роспорі зо штандарднымя договорами о тім періоді суть документи о фабриках в даній области з 18. стороча. Ясно, же їх было недостаток на то, абы дали роботу надбыточній робочій силі внаслідку демографічного наросту популяції, што зась завинило, же в польногосподарстві не был достаток робочой силы. Без огляду на то, все повторёване тверджіня о тім, же Карпатська Русь была біднов країнов, котрой ся індустріалізація ани не дотулила, є міфом. По фабриках і заводах зо зачатку 18. стороча (на výroбу полотна, желіза, добываня і спрацованя соли) было уж 70. роках 19. стороча заложених

дакілько фабрик на спрацованя дерева і хімічных ліговарів, котры выужывали природне богатство регіону, ёго лісы. Зато уж на зачатку 20. стороча было по цілій Підкарпатській Русі дакілько хімічных фабрик (в Перечіні, Сваляві, Великім Бычкові і т. д.), підпорованих капіталом і/або ряджених властниками з інших центровых фабрик, котры давали роботу дагде 800 аж 1000 робітникам. Односно стереотіпного погляду на то, же тот регіон был нелем соціално і економічно утискованым, але же стагнував і в сфері культуры, котрой ся вонкашній „цівілізований“ світ ани не дотулив, часто люблю вводити наслідуючі приклады. Великий європський композитор Франц Ліст был у 80. роках 19. стороча частым гостём землепана (грофа Нандора Плотеня), котрый жив в селі такой на выход од Ужгороду, а в єднакім часі (1888 – 1892) модерністичный композитор Бела Барток ходив до середньої школы в Севлюші, де склав дакілько зо своїх ранніх музичных творів, счаси іншпированих карпаторусинськыма і румунськыма мотивами. А з прозаічного погляду – тота якбы забыта країна без культурных жрідел із жителями, котры якбы не мали часу на рекреачны активности, была і наперек тому єднов з пятьдесятёх дестінацій в Австро-Угорську, котру в році 1906 навщівив америцький шовмен Віллієм Ф. Коді, званий Баффало Білл, котрый представив ся в Ужгороді і під Мукачовським замком зо своєв „Вайлд Вест Шов“ доведна з веце як 800 ковбоями і Індіанами (і 350 конями).⁴

Чом, властно, міф о тисячрічнім мадярьскім утиску іщі все жыє? До великой міры то выходить з неадекватного спойня трёх історіографій з 21. стороча, або точніше, політичных ідеологій: америцькой, чеськой і советської. Образ біды карпатських Русинів з кінця 19. стороча добрі западають до америцькой ідеології, котра в тім часі поважовала (і дале поважує) Споены штаты америцькы за країну можностей і спасы про масы рольників, выгнаны зо своєї домовины в южній і середній Європі – жебы єм схосновав знамый образ з книги Оскара Гендліна (котра выграла Пуліцерову премію) о америцькій імїграції. Писателі (ці то уж были професіональны історици, або нїт) за ціну утримати міф о Америці як о країні можностей і спасы, з легковажности (лїнивости) не збачили факт (або о нїм якбач ани не знали), же скоро 30 процентів вшиткых імїгрантів з Европы, котры пришли до Споєных штатів америцькых в роках 1908 – 1923, ся пізніше навсе вернули до своєї європской домовины перед 1. світовов войнов.⁵ А тоты, што в Америці зістали, активно припомогли будувати образ США як місця матеріалного успіху, на розділ од Европы (в тім припаді Австро-Угорська) – місця, з которого карпатськы Русины были мушены внаслідку недобрых економічных условий одыйти.

По заніку Австро-Угорська і створіню Чехословакії кінцём 1918 року новы демократічны владарі карпатських Русинів (няй то уж было в прашівскім регіоні на выході Словакії або в квазіавтономній провінції Підкарпатській Русі) презентовали ся як спасителі, котры своїх карпаторусинських братів захранили од габсбургского (а конкретно угорського) утиску. Курто повіджено, поky на сцену не пришли в році 1919 Чехы, неграмотность была нормалнов, не было промышлу, што але было, то было жительство постигнуте бідов і слабыма або ниякыма культурныма можности. Іщі і в році 2012 чеськы писателі повторяли свої

літанії о тім, же Угорсько сперед 1. світової войны, „Підкарпатська Русь, была країнов польногосподарів і лісных робітників на уровни середнєвіча“.⁶

Советьскы марксистичны авторы пришли собі на своє по році 1945 і в повній мірі одшмарили ідею о тім, же бы буржоазна Чехословакія ініціювала зміну поставління зловживаних карпатських Русинів. Были согласны але з америцькыма і чеськыма стереотіпныма догадами, же Угорське кралєвство не было нічим іншым, як феодалнов експлоататорьсков країнов, од котрой рольници барз тужыли ся выслободити, а тота слобода могла прийти лем з виходу в подобі революції на большевицькый спосіб, котрой допад на Карпатську Русь був внаслідку дештруктивных дій імперіалістичных войск пересунутий з років 1917 – 1918 на пізніше, кідь наконець ся проявив у припоїню области к Советьському союзу по скінчіню 2. світової войны в році 1945. Якраз так америцькы, чеськы і советьскы марксистичны історици несвідомо ся стали ідеологічныма споєнцями і утримовали стереотіп о тім, же перед 1. світовою войною у Карпатській Русі під австрійсков і угорьсков надвладов ся не стало ніч позітвного.

Такы безгранічны суть міфы споєны з подїями 20. стороча, главно з вопросом припоїня Підкарпатської Руси к Советьському союзу, респ. ей з'єднучія або зновуз'єднучія з тов країнов – подїїв, котра была офіціално зреалізована в юнію 1945 року. Советьскы марксисты на опис тых подїй собі зволили формулацію „зновуз'єднучія“ („возз'єднання“), чім назначили, же Підкарпатська Русь в істім часі была частєв Советьского союзу або даякого штатного цілку, котрый Советьский союз выголосив за свого попередника.⁷

Кідь не было мож поперти, же тот регіон був частєв Угорьского кралєвства найменше 800 (кідь не 1000) років, треба было даяк доказати, же тота територія была в істым періоді перед угорьсков надвладов (або почас нєй) частєв середнєвічного штату, який мав дашто сполочне зо Советьским союзом 21. стороча; значіть штатом, ку котрому ся Підкарпатська Русь мала „зась припоїти“. Данов середнєвічнов державов была Києвська Русь, котра екзистовала од пізного 9. до половини 13. стороча а (зо советьского марксистичного угла погляду) была попередником Московского князівства, Російской імперії а наконець Советьского союзу. В тій етапі ся посуваме од пасівного приймаючого традиційних міфів к їх активному формованю; іншыма словами, до категорії міфу, якого творці мають потребу выдумати „пригоду з наміром затуманити правду“.

Перед кінцєм 2. світової войны найвысший воджа-тай Советьского союзу Йосиф Сталін із стратегічных причін вирішив (у роспорі з ёго властным договором із войновыма споєнцями), же Карпатська Русь бы мала належати Советьському союзу. Од советьских істориків і їх комуністично орьєнтованих чеських колегів ся чекало, же про таку політичну можливість найдуть вгодне історичне высвітлїня. А так і зробили.

Подля того, што ся стало штандарднов інтерпретаці- цю подїй, была колись Підкарпатська Русь частєв середнєвічної Києвской Руси а докінця і по тім, як была окупована феодалным Угорьском, дістала ся під надвладу руських князів зо сусіднєй Галічі на найменше пів стороча, в роках 1280

аж 1320. То, што ся в тім часі збыло – дар (у формі аренды) нерухомоти в єдній часті Підкарпатської Руси (в Бережській жупі), котрый подаровав угорьский краль своему затєви, князєви сусіднєго руського князівства Галіч – мало лем мале значіння. Тот куртодобый дарунок у формі малой території ся розумів так, же забрав цілу (Бережску) жупу, Підкарпатську Русь як цілок, котра мала быти в роках 1944 – 1945 як Закарпатська Україна (з історічных причін) зась припоєна к державі, котрой частєв якобы істото- го часу была (респ. была ей попередником). Міф зновуприпоїня належить к многым далшым деформаціям історічного факту, на котрім советьскы марксистичны історици і протисовєтскы українськы націоналісты наш- ли сполочный ґрунт. Зато мож было в інакше протисо- вєтській діаспорічній *Енциклопедії України (Encyclopedia of Ukraine)* наперек тому єднозначно выголосити: „Лев росшырив свою домену о Закарпатя а українська надвлад- а в мукачовскім регіоні тырвала веце як 50 років.“⁸

Окрем высвітлїня збудованого на (хоць і) выдуманій іс- торічній минулости, советьскы марксистичны ідеолоґы і їх українськы націоналістичны антаґоністы ся згоди на далшім факті – народности. Українськы народны ідеолоґы уж од кінця 19. стороча твердили, же выходославянськы етноґрафічны группы жыючі в северных Карпатах (Лемкы, Бойкы і Гуцулы) суть языковов і културнов частєв украї- ньской народности. Советы мали такий самый погляд на основі діскузії на 5. міджінароднім комуністичнім кон- гресі (Комінтерні), котрый ся одбыв у Москві в році 1924. Зато Советьский союз в роках 1944 – 1945 вирішив не припоїти Підкарпатську Русь/Закарпатя; Москва просто реаґовала на петіції містного українського жытельства, котре собі желало быти зась припоєне к своїй матери Україні.

Конкретный механізм на высловлїня такого жада- ня мав форму народного сейму, котрый був у новембрі 1944 року, кідь высше 600 делеґатів (за участи генералів Червеной армады і членів штатной безпечности) прияло рішїня, яким ся „выжадовало, абы ся історічна кривда направила і Закарпатська Україна была назад припоєна к советьській Україні“.⁹

То, же делеґаты, котры рішїня прияли, як і сіґнатарі пе- тіцій, што наслідовали по конгресі, діяли під грозбов і на- тиском, збачіли і дакотры історіци з даного періоду, вра- ховано прямого свідка, делеґата конгресу (Василь Мар- кус), котрый ся пізніше став знамым політологом і веду- чім активістом української діаспори. Хоць допустив, же мукачовский конгрес в році 1944 був лем о мало веце, як політично мотівоване советьске выступлїня (котре ся до- кінця одбыло в кінозалі), зорґанізоване з цілєм підперти аргументами припоїня території, він, як і далшы многы українськы академіци, публіцисты і писателі, поважують активно створений міф зновуприпоїня з року 1944 з юрі- дічного і історічного аспекту за обективный факт – право Советьского союзу (а теперь і незавіслой України) при- поїти сі територію історічної Підкарпатської Руси, сучас- не Закарпатя.

Є ту, самособов, іщі много далшых міфів о Карпаты- ській Руси, о котрых бы ся дало говорити. Дакотры з них твердять, же уж сама думка Карпатської Руси є лем о мало веце як інтелектуална конштрукція створена патріотічныма інтелектуалами у послідніх десятирочах 20. стороча. Такий погляд бы міг мати обективно своє місце на будучій конференції або ходем на діскуснім фо-

румї, яким є Асоціація про славянськы, выхоевропейскы і евроазійскы штудії (ASEEES – Association for Slavic, East European and Eurasian Studies). А про скептікїв, котры мають тенденцію критікувати уж лем представу о написаню історії Карпатської Руси – дачого, што поважують за фіктивне місце – бы єм закінчив словами, же моя нова публікація виходить з критерій дефініції Вебстерового словника о слові *історія*: „Опис подій споєных з реалным і выдуманым предметом, особов ці професієв.“¹⁰

ПОЗНАЧКЫ

¹ Webster's New International Dictionary of the English Language (Springfield, Massachusetts, 1971), с. 1497.

² Ibid, с. 2238.

³ Bernard Lewis, *History—Remembered, Rediscovered, Invented* (Princeton, New Jersey, 1975), с. 59.

⁴ Miroslav Čvančara, „Buffalo Bill na Podkarpatsku“, *Podkarpatská Rus*, XVI, 2, (Praha, 2006), с. 9.

⁵ Mark Wyman, *Round-Trip to America: The Immigrants Return to Europe, 1880-1930* (Ithaca, 1993), с. 10-11.

⁶ Antonín Hrbek, „Schopný manažer i úředník Antonín Rozsypal“, *Podkarpatská Rus*, XXII, 4, (Praha, 2006), с. 9.

⁷ Paul Robert Magocsi a Ivan Pop, „Reunification“, In: *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*, 2. рев. vydania (Toronto, 2005), с. 413-414.

⁸ Vasyl Markus, „Hungary“, In: *Encyclopedia of Ukraine*, Vol. II (Toronto, 1988), с. 275.

⁹ „Резолюція I-ої конференції КПЗУ про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною“, In *Шляхом Жовтня: збірник документів* (Ужгород, 1965), док. 41, с. 62.

¹⁰ Webster's New International Dictionary, с. 1073.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, Радіо Русин ФМ, Пряшів

Русин М. Балудяньский – ректор Петербурзькой універзیتی

І міджі Русинами є много таких, котры ся прославили у світі, заслужили ся о розвиток науки, освіти і далшых дісціплін, а зато собі їх люде честують. Нажаль, много раз о них не знають тоты, з котрых вышли. Минать 245 років од народжіння Михайла Балудяньского, Русина, першого ректора Петербурзькой універзیتی.

Народив ся Михайл Балудяньский у Вышній Ольшаві. Подля дакотрых жрідел – 26. септембра 1769, іншы пишуть 29. септембра. Быв економом, педагогом і політичним діяте-лем карпаторусинського походжіння.

По закінчіню філософії на академії в Кошіцях штудовав право на універзиті у Відню. Доктором права ся став у році 1779. На єго світогляд впливали ідеї французькой революції. У своїх професійных поглядах Балудяньский був наслідователем знамого англійского економа Адама Сміта. Быв членом якобинської організації в Угорську, котра мала назву „Товариство слободы і рівности“, але по тім, што власти сперли роботу той організації, був примушений одыйти із Будапешту. Зачав учіти право, а в році 1802 ся став деканом правничькой факулты в угорськїм місті Надьварад, сучасна Орадеа в Румунії.

Пізніше, на рекомендацію Івана Орлая, царська Росія закликала Балудяньского робити до російской імперії. На основі повірїня царя Александра I. став ся вихователем єго молодшого брата Миколая I., по смерті Александра, наслідника трону. Пак зачав учіти як професор політичної економії Санкт-Петербурзького педагогічного інштїтуту. Кідь ся школа реформовала і vznikла Санкт-Петербурзька універзіта, Балудяньский ся в році 1819 став першым ректором той універзیتی. На тій функції заслужив ся о демократизацію навчальной сістемы, котра гарантовала право на освіту і підданым. Під єго

веджінєм універзіта здобыла реноме центра научного і культурного жывота головного міста Росії.

Балудяньский давав много пропозицій, котры дотуляли ся реформи російской фінанчнй сістемы. Тоты пропозиції были зроблены подля теорій Адама Сміта. Сполупрацював і на новім кодексі законів Російской імперії. Приготовлєвав і першый навчальний програм про будучіх судців і був на дакілько дипломатичных місіях. За выштыкы тоты єго заслугы був вещь раз оцінений орденами імперії, а в році 1840 був назначений сенатором.

Балудяньский по собі зохабив і велику літературну дідовизну. Много єго лекції і роботы были цензурованы і пошырєвали ся в рукописах. Треба спомянути наприклад колекцію лекцій під назвов *Сістема Михайла Балудяньского*. В тій роботі сформуловав концепцію розвитку Росії, котрой головным пунктом была ідея зрушіння підданства.

Хочь Михайл Балудяньский підтримовав рух народного возроджіння славянських народів в австро-угорськїй імперії, на розділ од іншых Русинів утримовав лем спорадичны контакты з домовинов. Хочь не зробив ніч в одношіню к народному возроджіню Русинів, єго заслугы в науці, освіті і законах Росії бы мали мотивувати Русинів к гордості. Став ся темов дакількох научных бадань, а єго мено є прикладом успішнй карьеры чоловіка з русинського роду.

Хочь Михайл Балудяньский підтримовав рух народного возроджіння славянських народів в австро-угорськїй імперії, на розділ од іншых Русинів утримовав лем спорадичны контакты з домовинов. Хочь не зробив ніч в одношіню к народному возроджіню Русинів, єго заслугы в науці, освіті і законах Росії бы мали мотивувати Русинів к гордості. Став ся темов дакількох научных бадань, а єго мено є прикладом успішнй карьеры чоловіка з русинського роду.

Умер Михайл Балудяньский 3. апріля 1847 року. Ёго буста находить ся міджі великанами науки в Актовій салі Петербурзькой державной універзیتی. В році 2010 му почас навщівы делегації Міністерства культуры Словацькой републіки, одкрыли в будові універзیتی в Петербурзі памятну табулу.

РУСИНЬСКИЙ ДІАЛЕКТ УЛІЧСКО-УБЛЯНСЬКОЇ ДОЛИНИ НА ЗАЧАТКУ 21. СТОРОЧА (2)

Сучасна внутроетнічна языкова ситуація в слідованій області на основі аудіозаписів і анкети

Аналіза сучасной языковой ситуації на основі аудіозаписів

В рамках аналізу вибраних явів на основі аудіозапису подаємо характеристику і тенденції розвою языка трёх генерацій Русинів. Аудіозаписи были роблены двома способами:

1. Комуникація ся вела прямо з комунікантом на становлену тему. При такім способі здобывання аудіозаписів слідуємо змішованя засобы слов білінгвалных комунікантів, причім у наймолодшой генерації сьме постерегли і ігнорацию морфологічных і фонологічных знаків при трансформації дакотрых слов до діалекту.

2. Комуниканти бісідовали спонтанно на каждоденны темы в невязаных комуникачных ситуаціях, бісідовали із членами родини ці знамыма, причім не раховали з тым, же якраз тота часть нашого аудіозапису ся стане предметом нашого слідованя. При такій комуникації хосновали у бівшій мірі свій діалект, причім із засобы слов волили старшу лексіку і природнішы коншструкції про каждоденный діалог. Змінами штлів у бісіді ся подрбніше будеме занимати в части о русинсько-словацькым білінгвізмі і ёго проявах в каждоденній комуникації.

Аналіза є розділена на три основны части подля віку комуніканта. Части несуть назвы окремых генерацій, т. з. молода, середня і старша генерація. У вступі до окремых частей курто представиме особу, місце і тему аудіозапису, респ. ці був аудіозапис зроблений першым або другим способом. Далє в рамках генерації выдільуємо уже подрбнішу характеристику языка, а на ліпшу ілюстрацію за аналізов уводиме перепис аудіозапису части комуникації з вызначеныма повторёваныма явами.

Молода генерація (до 30 років)

Молоды люде, з котрыма сьме робили аудіозаписи, переважно бісідовали на становлену тему. Просили сьме ся їх де жыють, што є в їх околїці атрактивне про туристів, што люблять робити у вольнім часі, якы традиції в родині утримують на рождественны свята. В категорії молодой генерації маємо записаных людей зо сел:

Уліч, Уліч Кривый, Збой, Колонія.

Характеристика языка на основі аудіозапису

Лексична база молодой генерації є у великій мірі під впливом словацького языка. Перевзяты слова в многих припадах не приспособлюють граматічным правилам свого діалекту: *[зауї'маве пре ту'рісту; отвѣ'рѣн'іе ,двѣрі; тен ,стромчек]*. Фреквентовано в бісіді вживали словацькы формы присловників закінчены на *-е* *[власн'е; прї'бліжн'е; момен'талн'е; прї'ємн'е; ,главн'е; у'пылн'е]*. Мож повісти, же сьме їх зареєстровали надміру – 12-раз, в порівнаню з адаптованыма формами або домашніма присловниками закінченыма на *-о* – 4-раз.

На аудіозаписі із села Збой у бісіді 20-річного хлопця можемо відіти різны пожычки зо словацького языка і таксамо словацькы формы дакотрых слов. Міджі пожычками сьме зареєстровали такы слова і формы, як напр.: *[рѣд'ічмі]* – в русинських діалектах *[рѣд'ічамі]*; *[прос'трѣд'е]* – в русинських діалектах *[о'кѣліца]*; *[пре'хацы]* – в слідованых діалектах менше фреквентоване виходославянське слово *[прѣ'гул'кы]* або німецьке *[шпа'ціркы]*; *[вігл'ат]* – в русинських діалектах правилно бы мало звучати *[выгл'ад]*, в значіню і *[воблак]*, *[окно]*. В убляньскій долині ся хоснує лем в першім значіню, в другім хоснують *[воблак]*. Фреквентованый в бісіді молодых словацькый указуючий містоназвыник *[тен]* – в русинських діалектах має еквівалент *[тот]*; словацька лексема *[бот]*, у великій мірі росшырена по цілій долині, має в русинських діалектах еквівалент *[пункт]*, хоць того слово маємо зареєстроване лем у найстаршой генерації в споїню *[пунктум ,баста]* – перебранім правдоподобно од вояків, котры были на таліаньскім фронті. Словацька лексема *[пѣ'часіе]* є в діалекті таксамо у великій мірі росшырена, найвеце у молодой генерації, причім старша генерація хоснує домашні слова *[час]*, *[хвіл'а]*. У єдного респондента сьме зареєстровали дость незвычайный неологізм, слово *[пра'цѣўност']*, еквівалент словацького „*zamestnanost*“, дериват од слова *[пра'цѣўнік]*, в значіню „*zamestnanec*“. Далшов пожычков із словацького языка была у комуніканта лексема *[не ,хістам]*, місто русинського еквівалента *[не ріхтуў/-ву]* або *[не ,лажу^о]* – в улічско-убляньскій долині в повній мірі росшыреного в каждоденній комуникації:

[...жыву на ,збѣї зо ,старыма ,рѣд'ічмі || шумној прос'трѣд'е | ,лісы ,самі | је де ходити на пре'хацы]

|| ,шумный, **вігл'ат** там је ,выт:ам на ці'лу долі'ну° / там на ,кременці је **тен бот** / шо ,спајат' три ,штаты до ,копы || ,шумно ,видно на ,татры / ,кѣт' је ,шумној **пѣчасіе** || не ,је ро'боты / ту ,мало ро'боты / ,слаба ту **пра'цѣўност' је** || та ја не ,шту'дуву тѣ'нѣр' **момен'талн'е** / ани са не ,хістам...

В аудіозаписі із села Уліч сьме зареєстрували іщі веце пожычок зо словацького языка, котры не были приспособлены граматиці діалекту. Єдним з найчастіше вживаных був присловник [зат'іал']. Правильним русиньським еквівалентом того слова є присловник [заты] або і єго фреквентований синонім [дѣтѣ'нѣр']. У молодой генерації міцно росшырене слово [про'стрѣд'іе] є перевзяте в повній мірі зо словацького языка, т. з. без будьякой адаптації граматичным правилам діалекту. Далшыма подобныма лексемами суть: [заўї'маве], [ако], [тен], [лебо], [алебо], [пре], [лен], [асі]. При першім з них у респондента сьме уж віділи назнак адаптації до русиньського языка, што сігнализовав высловностѣв вставного нескладотворного -ѣ- і тіпічного діалектного закінчіня придавників -ой: [заўї'мавој]. Треба але повісти, же адаптована высловность была скоріше вынятковая, у респондента переважовала высловность без вставного -ѣ-. Приназывник [пре], перевзятий зо словацького языка, тыж у нѣго доміновав перед домашнім [про]. Далшыма перевзатыма і справила неадаптованыма словами были: [вѣч'шінѣў], русиньське [пере'важно]; спѣїня [на'родні парк] было ціле перевзяте в словацькій подобі з виходословацьким і русиньським притиском. Лексема [пѣлѣ'н'іны] была комунікантом счастья адаптована, што видно в закінчіню субстантїва в номінативі плуралу (змїна і → ы). В речїню [отво'рен'іе, двѣрі до пѣлѣ'н'ін] можеме відіти далшу цілу з оригіналу перевзату высловность, лем з адаптованим притиском в першім і послїднім слові.

Абсенція адаптації словацьких слов і словных спѣїнь в бісїді молодой генерації має за наслідок ігнорування єдного з найвызначнішых фонологічных знаків виходославянських языків, яким є повноголося. В бісїді респондента сьме так зареєстрували придавник [дрѣ'вен'і] – дерїват словацького субстантїва [drevo], котрый має в діалекті повноголосну форму [дерево]. Лексема [кѣстѣлі'кы] є частѣв таксамо механічно перевзатого і неадаптованого спѣїня слов „drevené kostolíky“. Навыше в русиньським контексті слово „kostolík“ має іншый лексічний еквівалент, корешпондуючий з виходохристїаньсков термінологіов – [цѣр'ков' / цѣр'ковка] або [храм]. В діалекті паралельно фунгує веце форм указуючого містоназывника в плуралі – [ту'мы], [ту'т'і], [се'с'і], причім послїдній мож днѣс чути в бісїді уж лем старшой генерації, менше у середнѣй генерації. Попри інфінітивній формі часослова [о'д:ыхнуті] ся в діалекті хоснують єго далшы еквіваленты [отпо'чинуті / отпо'чити, спо'чинуті / спо'чити], друга форма лем в значїню куртой павзы, напр. в роботі [мушу спо'чити бо ўже не бї'руву]:

[...са мі ту ,зат'іал' ,жыје ,цалком ,дѣбр'і / ,бывам ту з ,рѣдїчмі / **про'стрѣд'іе** је ту над'герној || шо ту ,највеце је так **заўї'маве пре** ту'рісту / ,алебо да'шо та'кој / так то је **вѣч'шінѣў на'родні ,парк пѣлѣ'н'іны** / **тен** ,л'іс /

,або шо ту ,маїме нѣ'вој / **а'ко отвѣ'рен'іе ,дѣві до пѣлѣ'н'ін** / по'том ,щи ту'рісту ,мѣжут' **заї'маті** ,наші **дрѣ'вен'і ,кѣстѣлі'кы** / шо ту ,выробив је'ден || ,скорше **ту'ті** ,старші ту ,прїдуть сі **о'д:ыхнуті / одрелаксо'ваті са...**]

Фреквентована виходословацька частка [тіш] є в неадаптованій формі перевзята до лексічної бази нелем молодой, але і середнѣй генерації. Старша генерація дѣднѣс переважно хоснує домашню і первїстну форму [тыш] або [тоже]. Захопили сьме у бісїді респондента і zdeформоване словацьке слово „prostredie“ у формі [прос'трѣжа], яку очівїсно ся намагав приспособити русиньському языку, але процес адаптації уж не був способный докінчіти. Цалком тіпічна словацька коншструкция [сїце ,кву'л'і рѣ'бѣт'і], котру вихосновав наш комунікант, в діалекті має правильний еквівалент: [лемже про'черес рѣ'бѣту]. Рефлексівне часослово [земе'снаті са] в діалекті має вгоднішый описный еквівалент [наї'ти сі рѣ'бѣту]. З бісїды молодых очівїсно поступно одходить стара домашня лексіка, яка є замінѣвана перевзатыма словацькыма словами. Таким є і слово [полї'цајты], домашнім еквівалентом котрого є слово [шан'дар'і]; присловник [момен'талн'е] має в діалекті фреквентований еквівалент [аў'курам]; слово [вздух], яке вживають вшыткы генерації у великій мірі, має свїй старый домашній еквівалент [л'уфт], частіше хоснований в часословных і присловниковых дерїватах [л'уфто'ваті, вы'л'уфтоваті], [л'уфтом] в значїню „скоро, фрїшком“. Респондент вжив правилну русиньску лексему [спады] місто словацькой лексеми „sprav“ [щи на ,спады ,знајеме хѣ'диті]:

[... је там **тіш** прї'ємној **прос'трѣжа** / там са ,**тіш** да'с пѣ'вісті же || ја бы ,**асі** не ,пу'шла да'где ,гет / ,**сїце ,кву'л'і рѣ'бѣт'і** ,урчїт'е ,гѣј / ,**лебо** ту ро'бота ,жадна ни'је та'ка / жы'бы ,была / ту јѣд'ін'е кѣт' ,хѣчете / так **лен** ,хлѣпі са ,знавут' так **земе'снаті** / бут' в ,л'ісі / ,**алебо** ,щи **полї'цајты** ту ,сут' / же на гра'нічну по'ліціју || ,таже ту је прї'ємн'е / ,мало ,аўт ту ,је / ,**черствыј ,вздух** / таже **лен** по' влычі вѣч'шінѣў || на ,рыбнік ,знајеме ,јти / ,щи на ,**спады** ,знајеме хѣ'диті / там черес ,л'і то са вѣч'шінѣў ,купл'ут' ,д'імі...]

Наш комунікант в Уліч Кривім (26) хосновав чїстішу подобу діалекту, самособов тыж із словацькыма пожычами, но переважно адаптованыма в русиньським діалекті. В слїдованім діалектнім ареалі ся назывник [газда] хоснує в двох значїнях – як „господарь“ і як „женин муж“, паралельно з синонімом „хлоп“: [на'шла м сі ту ,газду; муј ,хлоп]. Новша лексема „муж“ ся в слїдованім діалекті не хоснує. Придавник [на ,среднуј] комунікант перевзяв зо словацького языка, ігноруючі повноголося і шпєціфічний фонолічний знак виходоземплїньських русиньських діалектів – [ѣ] (звужене е). Правильним діалектним еквівалентом того спѣїня є: [на сѣрѣд'н'уј]. Цалком простым способом комунікант обышов фреквентовану словацьку пожычку [до загра'ніча], місто котрой схосновав описну домашню форму [да'где до ,світа]. Комунікант ліпше дїференцує русиньський язык од словацького і выбирать старшы формы слов у порівнаню з єго попередниками, як наприклад [грѣші], [ма'наха], [каплїчка] і тіпічны містны

слова і їх форми, як [крѡмл'і], [жоны/жун] (Г. мн. ч.). Але і в нього ся обявлять неповноголосна форма придавника „деревяный“, но вже в спойню русинським називником [цѣр'кѡў], словацька форма приназивника „пре“ місто русинського „про“.

Слово [жів'нѡсник] є перевзяте з словацького языка, затоже в урядній сфері русинський язык ся мало хоснує і хыбить му адекватна термінологія. Спойня слов [т'агат', дрыва] має в слідованих валалах убляньской долины паралельно вживаний еквівалент [везе, дрыва], причім у селах улічской долины ся у бівшій мірі хоснує перша форма. Лексема [на уліці], котру выхосновав наш комунікант, має в слідованім регіоні форму з протерічним **в-** [на вулиці] або фреквентованіший еквівалент [на, прѡгѡн'і]. Слово [везе] ся частіше вживать в контексті [вести с'іно на вѡз'і], причім часослово ту має шпєціфічну форму в 3. особі єднотного числа минулого часу [вїус]. Комунікант вжив словацьку форму слова „стрічати“ лем з морфологічними і фонологічними знаками трансформації – [стрѣта'ваїме]:

[...штудо'вала м в гу'мѣн:ум на, стрѣднуј, шкѡл'і // но, але, газда ту, маїе, дѡбру рѡбѡту / так нас дѡ, свѣта не, треба / кѣт' сут', грѡші / так, дѡбр'і аї ту да'леко // аї в рус'кум пѡтѡц'і је, цѣр'кѡў дре'вена, ши / пре л'у'дѣї / но а ту, маїеме кап'лічку на куї'ци, уліці // ма'наха ју ту по'ставїю // а, газда, рѡбіт' в, л'ісі / вун је жїв'нѡсник / в, трактором, хѡдіт' / дрыва, т'агат' а так / пре, л'існій, завѡт // там, выше, двац'ат' жун, рѡбіт' // д'імі са, бавл'ат' / а мы с'ідї'ме а пѣче'ме сі ко'басу / крѡмл'і / та так са стрѣта'ваїме...]

В Новоселіці нашіма комунікантами была група молодых людей, котры міджі собов комуніковали в словацькім языку, но на вопросы одповідали по русинськи, точніше снажили ся одповідати по русинськи, хоць дуже курто. Але і так сьме захопили цалком інтересний яв, коли молоды люде, жыючі в комуніті бісїдуячїй переважно лем русинським языком, мають проблеми з высловностѣв запрічінены нехоснованѣм даного языка, напр. [јем, бытый], правилна форма [јем, битый]:

С1: а је ту, фаїно, млад'єжі ў ва'лал'і?

Г3: черес, выкенды гѣї

Г1: аї кѣт' даїа'кі с'аткы сут', алебо, шо [не, гоїкам / бо по'том јем, битый]

В Колоніці сьме комуніканта попросили, жебы нам росповїд о рождественных святах в єго селї. В єго росповідї сьме зареїстровали много словакізмів. В першім рядї уж саму назву свята комунікант перевзяв з словацького языка [вја'ноце] і од нїї творив далшы деріваты: [вја'нѡч'і, с'аткы; вја'нѡчний дѣн']. Місто русинського слова [ја'лічка] респондент вжив словацьку лексему [стрѡмчек], місто здомашнілого старого слова німецького походжіня [фрыштік] вжив перевзяте і часто вживане словацьке [ра'н'аїкы], з словацького языка пожычене слово [безме'сітого], котре бы в описованім діалекті было або деріватом слова [мн'асѡ], або просто бы ся вжыло інше, семантично близке слово, напр. [пус'ного]. Словацька частка [аспѡн'] має в діалекті еквівалент [хѡлем]. Типічны суть у кому-

ніканта закінчіня присловників способу на -'е [власн'е; прїблїжн'е; нор'малн'е]. В діалекті хоснований придавник [звышн'і] (Н. мн. ч.) комунікант хоснує як фонологічно неадаптовану форму з словацького языка [звішн'і]. З словацького языка перевзяте і акцентологічно трансформоване слово [је'жішко] в русинським языку має свій еквівалент [ісуско], но така форма слова в улічско-убляньській долині росшырена не є. Злучник [лебо] має в улічско-убляньській долині курту форму [бо] або еквівалент [зато же]:

[...ке'же сме, каждыј да'где порѡс'хѡженый / так стр'ї'чаїме са вѣч'шинѡў аї так лем на вја'ноце // но вја'нѡч'і, с'аткы в, нас прїп'равы уш зачі'навут' вѣч'шинѡў так... // двац'ат' чет'вертого гѣї / кѣт' вѡз'меме тен уш нор'малн'е вја'нѡчний, дѣн' // на'приклат, ду'т' оздѡбітї тен, стрѡмчек // лебо то је та'ка рѡбота / ко'тру, звішн'і, бра'товѣ не, хѡчут' / барз рѡбі'тї // вѣч'шинѡў на ра'н'аїкы са наїї'ме лен да'чѡго та'кѡго безме'сітого кѣд'же је пусный, дѣн' // ја вѣч'шинѡў, рѡбл'у, обїт / кѣд'же, аспѡн', рас на, дѣн' са, треба да'їак нор'малн'е на'їїстї / по'рїадно // но а по вѣч'єр'і, знаїме пу'їти попо'зератї шо је'жішко прї'н'іс пут, стрѡмчеком...]

У наймолодшого комуніканта (9 років), од котрого сьме записали найкортшу росповідь, видиме форми громадних чїсловників [троје] і [шті'рој] котры в слїдованїй области мають фреквентованїшы еквіваленти [трої] і [че'тверо]:

[...чѡм, маў двох, брату // зме лен, троје / ја, хѡчу жебы наз, было, штірој...]

Середня ґенерація (30 – 60 років)

Базу середнїй ґенерації в нашім баданю творить девять 42- аж 57-річних людей з 8 сел: Новоселіця, Збой, Уліч Кривий, Уліч, Колоніця, Ладомирів, Дуброва, Стриговець. Од середнїй ґенерації комунікантів сьме записовали каждоденны діалоґы на різны темы, які вели міджі собов, т. є. в рамках той самої ґенерації, але і з комунікантами іншых ґенерацій.

Характерістіка языка на основі запису

В аудіозаписах середнїй ґенерації сьме в Новоселіці зареїстровали і шпєціфічну форму 1. а 3. ос. минулого часу од часослова [л'ачи] – [л'ух], котра є типічна про часть ужских діалектів, дале ту находиме слово німецького походжіня [лафон], котре мож зарядити ід словам доднєсь в повній мірі хоснованим і фреквентованим. Як мож відїті, подоба слова [чесно] є днєсь вытискована словацьков лексемов [слушно]. Хоць домашня лексема была про комунікантів зрозумїла і знають, же єї можуть хосновати, но як першый їм на розум прїїде словацький варіант. Зато много раз ся стає, же высловлять обидві слова, але в такім порядку: найперше варіант перевзятий з словацького языка, а потїм русинський варіант:

[ў шїшѡ'ватум, мїрко вѡ'рѡнїч не, мух, дома, спатї / бо, мышы му, бігали по пѡ'д'ї / а як сі, л'ух / а, слу'хаў / тrrrrrrrr бум / тrrrrrrrr бум / по'ставїв са / вѡ'аў мї'тлуѡ

І по'бу'хаў по ,плафѡн'і а ,гваріт' І ,слушно там ,бут'те І ,чесно І ,л'ух сі І лѣ'жит' а ,зас' І трррррр бум І ,але то ті ,гвар'у ,факт І то мі ,мірко біс'ідѡ'ваў...]

Захопили сьме ту ай мадярізм [шута'мѣн'і], котрый був але вихоснований цілено, зо заміром диференцовати го од слова [цукрарня], ту окрема іншого, хоснованого в Н. єд. ч. із словацьким суфіксом -арень. Лексема „назва“ є ту вжыта як в словацькім языку, т. з. в мужскім роді [назѡў]. Находиме ту і фразему [јешковѡ ѡчі], перевзяту з чеського языка:

[...но та І до цук'рарн'і І ,пріјде до ,снины ,ани не за'волат' І ты ,знајеш шо цук'рарѣн' І ,шак ты ани з да'лека не ,знајеш як цук'рарѣн' вы'зерат' І ,щи лех'ко ,знајеш же ,маје ,назѡў цук'рарѣн' І про ,тебе бы мо'гли зрѡбити ,опход же І шута'мѣн'і І а ,л'інше бы с' ,знала ,де ,мајеш ,јти І ,јешковѡ ѡчі І до цук'рарн'і вна бы ,шла І ,бо:же муј...]

Словне споїня [же врај са не ,годна во'зити], в якім ся находить перевзята зо словацького языка частка [врај] місто домашнѣй [бачу, јар'бачу], є шпєціфічне часословами [во'зити ся] і [не ,годна], котры цалком точно выстигують став чоловіка, котрому є при „во-жіню ся“ недобрї. Днесь ся уже часто замінює споїнем слов перевзятым зо словацького языка [не ,може цєсто'вати], яка але точно не выражать конкретный став чоловіка. Слово [цєсто'вати] є барз фреквентоване в лексіці улїсько-убляньской долины, попри нїм ся тыж хоснує лексема [вєстї са] в значіню „везти ся на автї, автобусї“ і под. Напроти тому, старша форма [путь'вати] – в такім значіню ся не хоснує, бо выражать семантику „пішо перемістнѣвати ся, по пути, за путѣв“. Назывник [час] має в данім діалекті в Г. єд. ч. посунутый притиск на другый склад [ча'су]. Зареґістровали сьме, же домашнє слово [пересї'дан'а] замінило слово [перє'ступл'ован'а] – перевзяте зо словацького языка („prestup, prestupná stanica, prestupovat“), бо в русиньскім языку є тото слово повязане скорїше з переступлѣванєм з ноги на ногу:

[...вна же врај са не ,годна во'зити І ,знајеш І вун по'зерат' се'бе І же'бы ,встїх цєсто'вати І а там не ,мајеш ,много ча'су на перє'ступл'ован'а н'є?...]

Середня генерація хоснує у своїй бісїді і старшы форми слов, респ. окремы слова. На основі записів можемо повісти, же в улїчскій долині є у середнѣй генерації жителїв законзервована така подоба языка, в котрій є в каждоденній комунікації фреквентована містна старша лексіка. Напр.: [на'чим]; [а-ну'!]; [ну'ш / а-ну'ш]; [сѡ'рѡчка]; [сыта / ,сыты] (Г. сінг.); [вычїнімі] – „штось зрѡбити“; [лосно] – в убляньскій долині ся доднєсь хоснує переважно лем у значіню [так лосно] – „таксамо“; напроти тому в улїчскій долині і у вызнамі [лосно/лосно же] – „самособов“; [луфтом]; [вылудїті]; [шур'ц]; [карбу'латї]; [ма'јитї]; [вѡ'стрѡўка]; [вѡборѡг] і многы далшы, з котрых переважну часть слов можемо чути уж лем од старшой генерації.

[...нѣс'ка м ,вылудїў јїх на І на І аш з лїп'тѡўского міку'лашу пу'шли на ,кремє'нец І на ,раўку а там зѡ'рі І а'ну' ,бут' та'ка ,добра І ,вынѣс' мі ,мобїл І ,днѣс'ка ,лосно ,фајно І не ,је же'бы ,было ,дусна та'кого же'бы І мѡлѡ'дин'ку ,л'їску сі ,вычїніш а да'јеш сі до ,хыжы...]

Лексіку, котру переберать зо словацького ці інших

языків середня генерація, приспособлять ґраматїці свого діалекту переважно правилно, што ся не дасть повісти о бісїді молодой генерації.

Старша генерація (од 60 років вышє)

Базу комунікантів старшой генерації в наших авдіозаписах творять люде старшы як 75 років зо сел: Збой, Уліч, Уліч Кривый, Новоселїя, Колонїя, Дуброва, Стриговець. Бісїдують переважно в діалогах на будьякы темы спонтанно, або сьме їх на тему бісїды навели. В цілім мож конштатовати, же в їх бісїді чути

первістну, автентїчну русиньску лексіку, а на слуханя красну мелодїю бісїды, котра ся з новыма генераціями деформує або вытрачає. В окремых валалах, но переважно в долинах, є в дакотрых припадах одлишна лексіка на означїня того самого предмету: [гѣр'шл'і – пан'цакы; ,скыпкы – ,баныкы; тѡ'пур – ,балта; ,крѡмпл'і – ,трома'кы; ,клатїк – па'цок; нѣ'лѣўнік – пе'рило; с'ї'нар'н'а – с'ї'на'шуў] і т. д. Зміны можемо постеречї у фонологїчній ровинї языка і конкретно в акцентуваню, напр.: [л'їс'т'а – ,лист'а – ,ліст'а; ,паскы – пас'кы; ,фл'ашкы – фл'аш'кы; мї'ну'т – ,минут; да'рована – дарѡ'вана; ,лѡшкѡў – лѡ'шкѡў].

Характерїстіка языка на основі запису

У авдіозаписї із Уліч Кривого можемо відїти старшу форму слова „робити“ – [правитї]. В селї ся хоснує назва [стајн'а], так як у вшыткых нами слїдованых валалах улїчской долины.

Велику лексїчну базу мож у старшой генерації чути, кїдь бісїдують за свїй жывот, за ґаздївство і роботы, котры днесь самы не роблять, не бісїдуючі о молодшых генераціях. Присловник [наѡ'статку] в сучасности є менше фреквентований у середнѣй і молодой генерації, котра го черять лексемами [наку'ниц'] ці [на кун'ци']:

[...на ту'ту ,хыжу ,ўшыткої јем пла'тила за мїт'лы шѡ м ,правила ў ,стајні ці'лу' ,нуч І і ,кѡн'і по ,два ,былі І ,ўшыткої ,было І поро'с'ачку м ,мала І поро'с'ачкы по ,дві І ,корназа І ,ўшыткої ,је з'ме ,трималї ,но І ,так тѣ'пѣр'ка ,л'у'де не ,рѡбл'ат' І ,праўду ,мавут' ... І і кѡ'рѡвы м го'нила вже наѡ'статку...]

Слова з ядра засобы слов, напр. на означїня членів родини, ся самособов заховали доднєсь, аж на пару вынятків: [д'їдо] – означїня ґазды материнѡй сестры, котрого днесь звуть [вѡўко], а [на'нашка/на'нашко] – ся днесь часто замінують словацькыма назвами [крєсна/хрєсна]/[крєсный/хрєсный]. Назва [ку'ма/ку'м] ся хоснує доднєсь і про названя старшых поколїнь (т. з. [кумавут'] ся і стары родїчі хрєщеной дїтины з родїчачи кумів, а таксамо і нанашка з нанашком дїтины кліче її старых родїчів кумами). Фреквентованым у старшой генерації, але тыж у середнѣй в улїчскій долині є присловник [на'чим] в значіню „такой як, зараз як“. Слово [непо'ражу] ці [шо я по'ражу] значить „неспособность дашто змінити“:

Тїпїчныма суть формы указуючіх місто-

називників, даколи ведно із чутесловами, як напр. [ту л'а ,аде; а,нуш ,аде; ,аде ту; ,анде; ,геў; ,јунде]:

[...баба ,гварит' мі || **кумо** | ,нашы ,д'іті не ,мавут' то | **начим** ,ўстанут' | ,дут' ,вашы кôрôвы ,пасті | ,ја ,гвар'у | но, та | та, **шо ја по'ражу** || **аде ту** до за'ку'тіны; ,пуду ја, **анде; ўс'агды ту; ,андика** на пôд'і; **а,нуш ,аде** је; ,прі'нис, **геў; та ту ,л'а...**]

Можемо повісти же ай у старшій генерації находиме у выбраних валалах улічскої долини паралельно хосновану стягнуту і нестягнуту форму *-aj/-aje-* інфінітивного часослова III. класу часослов із закінченням на *-a* [знајеме; ,знајме], причім Латта у своїм атласі¹ ту захопив лем нестягнуті форми. Старшим еквівалентом незавершеного виду часослова [пôтê'мн'іло] є [змêр'кало са]. З кус інакшим одтінком у значінню ся в діалектах хоснують іщі їх еквіваленти [за'тягло са] і [за'хмаріло са] (кідь бісідуєме о часі). У спойню [пут ,цêр'кôвл'ôў] видиме вихосновану старшу форму називника з епентетичним *-л'-*. Лексему [бідвор] сьме не зареєстрували в убляньській долині, де ся в тім значінню хоснує лексема [сін'і]. Словацьке спойня „*vyčkali sme (na vhodnú okatih)*“ має в слідованім русиньскім діалекті свій еквівалент [пудварто'валі з'ме]. Лексема [квасни'на], по словацькы „*srvátka*“ в лексіці улічско-убляньскої долини фігурує доднесь. За фреквентованіше в сучасности слово [пудмі'ситі] ту находиме старший еквівалент [ўправиті].

Шпеціфічна про слідовані валалы форма 3. особи минулого часу єднотного чісла часослова [не'чи] ся об'явила і в аудіозаписі [сн'јук]. В діалекті ся паралельно хоснує і кутра форма невизначеного містоназивника [даја'кый, даја'ка, даја'ке] – [да'кый, да'ка, да'ке]. Полісемантичне часослово [чіниті] ся в різних словних спойнях хоснує переважно в улічській долині, де нагороджує конкретні чінности [выч'ніла м ,л'іску = выр'ізала м ,л'іску; росч'ніла м ,нôгу = роз'вилам ,нôгу]. Їго еквівалентом в убляньській долині у середній і молодій генерації є лексема [вы'ўнажіті/розо'нажіті]. Первістна, автентічна лексема [спер'шу] днесь є витіснёвана зо словной засоби лексемов [зо за'чатку] або [најперше]:

[...но, **знајете** ,шо ту'та ,јајец на'несла | а, **знајте** | ўже ,вêчур був | **пôтê'мн'іло** | а вна, анде, ши ,пут ,цêр'кôвл'ôў, была | вс'агды хо'дила | на, **бідвор** хо'дила | вс'агды хо'дила || як **квасни'на** ,была | ,та ,знала м ,ўправи'ті а | а пак **замі'ситі** || ,каждыј ја'ку па'радну ,сн'јук ба'бôўку **да'ку** || як ,была м в немо'цниці | а ,пац ем ўже | ,дома | прі'шла і **росч'ніла м** | та хо'дила м ,та як ,лôсно' јац ем і хо'дила | але **спер'шу** не мо'гла м | лем была м в немо'цниці...]

В аудіозаписі із села Збой находиме лексему в Н. мн. ч. [ма'дары] котра є в діалекті, главно у молодшій генерації очівісно під впливом виходословацькых діалектів, зафіксована в неправильній формі [ма'даре]. У комуніканта сьме захопили в парадігмі називника неоглушене закінчіння „автобус“ – [аўто'буза], што мож высвітлити у комуніканта зафіксованим старим еквівалентом сучасної назви про „автобус“ – [аўто'вуз], яка є фреквентована доднесь у старшій генерації. В записі находиме і лексему [хыр'бет], причім тіпичнов є ту тыж

лексема [хре'бет]. Ізогласу² высловности зачаточного хры-/хыр- має у своїм атласі зазначену і Латта.

[...то з мі'гал'овец | **ма'дары** || але по'магат' тот козмо'діск, але, лем на ,крижы | т:о не бе'ру на **хыр'бет** || так ја ,јшôў, выт:ы з **аўто'буза** | а ,влена во'лала бо ,была в ,дохтора | а ја ўже ку'пиў | ,зато бо ,л'у'де гôр'ну'лі са...]

Лексема „цінтерь“ має в діалекті улічско-убляньскої долини еквіваленти [цынтер/цинтар']. Слово „кошик“ має в діалекті два еквіваленти [ко'шарік/кошік]. В слідованім діалекті в поєдних формах ся находить і мягкий варіант рефлексивного містоназивника „ся“, нетіпичний про виходоземпліньскы русиньскы діалекты: [але с'а, стр'ітілі; ,стр'ітілі зме са; по'бзерај са на с'а]. В діалекті дакотрых сел улічско-убляньскої долини ся в поєдних словах высловлює фонема /а/ з наближінєм до /е/ → **а^е** [ку'р'а^еча, го'р'а^еча]. Приназивник „ід“ ту має свій еквівалент [у'ôд]: [јшли у'ôд ,ним]. Мено „Юрій“ має в даній області свої еквіваленти, котры суть розлишены долинами. Убляньска долина хоснує еквівалент [зу'р'о], причім улічка долина хоснує еквівалент [јур'ко]:

[...знајеш же мы пу'шли два ,роky на **цинтар'** на ,гробы пôпраў'латі іс, старым || ,курка ,рас са ,выхопіла да'вај, а ту на **цынтер** ,знаје'те на'несла там ,дêс'ат' ,јајец а ,ја ўже ,думала же || но мы ,ўже як до'жали | но та ,ўже з'ме јшли **у'ôд ,ним** || ,гварит' та жа вас ,від'іла ја са вер'ну'ла кôгут'а м дала зару'бати **зу'р'ôві** же'бы ту'то || ја ,закы за ,врек ,дуду | за ,врек лем ,закы ,дуду | ја маў пуў **ко'шаріка** || але с'а, стр'ітілі зме са ,н'е на ,грибох || і з ,милôў'jem са, стр'ітіла з ,вам'і м са, стр'ітіла || дала м до хла'днічкы | же'бы з'ме ,малі ај на ,днêс'ка | а ,дру'гој ,знајеш | ,білој ,мн'асо **ку'р'а^ечој** jem по'р'ізала | а шы'кôўно м рі'зото зрôбила...]

В Улічу находиме і в старшій генерації вжиту словацьку лексему [прôстрêд'е]. Зачули сьме і мягке /л/ в лексемі [рôзд'іл'] – [за ,рôзд'іл'ом]. Комунікант спрощує высловність у лексемі [днêс'ка], яка ся зачінає на збіг консонантів – [нêс'ка]. Міджі старшов генерацій є росшыреніша форма вопросного містоназивника [чо'го], причім середня а главно молода генерація частіше хоснує [чом]:

[...но та не ,је | та ту в ,нôвôсêліці бêс'кіды а ту'то ,ўшыткој | ту ја'кі ,сут' ту па'рад'ні ту'ты | **прôстрêд'е** па'радној ўс'агды | тат' ту лем хо'диті тым ту'рістум || ја јшôв ем до ,рôботы бо ја ўбêс'кід'і рô'бив ем в ,нôвôсêліці за **рôзд'іл'ом** а там || **нêс'ка** в ,загрôд'і вам не ,је хто пôкô'ситі бо нхто ніч не ,маје ,ніч || дві кôр'уны мо'локо сто'јало но а ,трималі з'ме кôрôву ја ,знаў **чо'го**...]

В Новоселіці сьме у комуніканта захопили мягку высловність согласного /н/ в чужім слові [кôму'н'істы], причім в регіоні ся такы тіпы слов у сучасній генерації справила высловлюють твердо. Подарило ся нам захопити і тіпичну про Новоселіцю орфоепічну зміну **ч** → **ш**. Інтересний яв інтерференції находиме в речіню того самого комуніканта, очівісно під впливом виходословацькых діалектів, кідь схосновав словацькый злучник [а'лебо] місто ужско-го [ај'бо]. Заховав ся в бісіді комуніканта і старший приназивник [круз], котрый в сучасности має свій

фреквентованіший еквівалент [через]. Нетрадиційним способом є створений ад'єктивний дериват од часослова [поза'растати] – [поза'рдішчіванѡ].

[...ши за **комун'істу** јаг ,было ко'ли за'кладовали ту'то ,друство тут'ы ма'жеткы та ,ши то'гды'ез'ме јіх ,били ѡ та ўже ,была і ро'бота і бо ,хѡдили з'ме ,шистити ,лу'кы ѡ тад' ја не ,была і **але'бо** ,ја ўже не ,вар'туў і ,але ,гвар'ат' і же не ,је ка'дый ,гѡдѡу за'пхати **круз** ,драча і шо ,хѡд'ат' на ,грибы ѡ ја ши ,гѡја ши ,годна та ја ши ,хѡжу на ,грибы і **поза'рдішчіванѡ** **поза'рдішчіванѡ** ,ўшыткѡ]

Про улічку долину є характерістичный чісловник [сорок] котрый ся доднесь хоснує у вшиткых генераціях. В убляньській долині ся чісловник [сорок] обявлять спорадично, фреквентованішим є ту чісловник [шти'риц:'ат']. Подобно то є і з лексемов [сѡ'рѡчка], котра є іщі часто вживана в улічській долині, але в убляньській долині ей витіснив уж фреквентованіший еквівалент [кѡ'шул'а].

Словацький вплив мож было в дакількох припадах чути і в старшій генерації, кідь респонденты вжили місто русинських слов словацькы: місто [цалком], або про улічку долину тіпичного [лосно же] – словацький еквівалент [уылн'е], місто [хѡ'іл'а] – [пѡ'часје]. Із старых форм містоназивишників ся заховав указуючий містоназивишника [сѡс']:

[...хаўту'руў хлоп'чиско пѡчи'таў а ,гварит' же ,**сорок** ,дѡвјат' ѡ геле як ,грије ту'та **сѡ'рѡчка** ѡ с ,того бѡку ,уылн'е ,было ,мало ко'шарику і а ,с'ого ,бѡку ,чисто ,мало ѡ но так вно ај ,јиншакѡј **пѡ'часје** ,было...]

Од респондента (Н3) сьме в діалогі з особов середньої генерації (Н2) захопили старе часослово [мајити] пов'язане із обрядовостєв на свято Русаля. Є то назва якогось ритуалу, котрый має забезпечити охрону обыстя перед громом і нечистыми силами. Респондент (Н3) в єднім речіню при поясненю звыку вжив такой дакілько словацьких форм слов [так'зване]; [прет]; [блескамі] і [у'рѡду], што сі высвітлюємє шпєцифічним явом тіпичним про білінгвістів, коли при поясненю дачого (процес высшого думаня) виберать на виражєня язык, котрому дає бівшу важность. Послїдне із слов ся в діалекті частіше вживать у формі часослова [вродило са] в спѡїну з конкретнов назвов [вродило са ,триц:'ат' ,міху ,крѡмпл'у] або лем самого рефлексивного часослова:

Н2: [...јаґ ,је ру'сал'а тај са **ма'јит** і то је ,же мѡлѡ'дин'ку ,л'іску сі ,вычиніш і а да'јеш сі до ,хыжы і же'бы ма'јеткы шо ,малі і ај ,поле на'приклат і ,мала с' ,загроткы і ај ,загроткы јес' сі **пома'јула** зѡс ,тѡў ,л'іскѡў і та'кыј је ,звык і до тѡ'пѡр'ка је то і то ўже ,је ,роky рѡ'куцы і то је та'кыј ,звык і же то же'бы ,л'у'де ,знали же і же як са ,гварит' і **пома'јити** і о'хран'овати ,свуј ,статок а ,хыжы...]

Н3: [...**так'зване** ма'јити ,но то је о'храна **прет** ,**блескамі** і то то ,стар'і ,л'у'де то о'хран'овали як у'рѡду таґ і...]

В аудіозаписі можемо чути і притиск на різных складах слова: [да'рѡвана] і [дарѡ'вана] або напр. [мі'ну'т] і [минут]; [лѡшкѡў] і [лѡ'шкѡў]:

[...знавут' ,гварти і же до ,јур'а ,н'е і ,јар' да'рѡвана ѡ за пја'тнац:'ат' ,**минут**; шіс' **мі'ну'т** ѡ хѡче з ,лѡшкѡў

јісті ѡ мі'шати але лем з ,је'днѡў **лѡ'шкѡў**...]

Цалком містного характеру є слово [сыта/сыты] (Г. єд. ч.), означуюче „велику родину“. Слово ся вяже лем з ситуаціями, коли ся бісїдує о їджїню, потравинах, просто ся вяже на насичїня великой родини. З вопросів сьме ся дізнали, же тото слово в убляньській долині не знають:

[...та ,шіс' ,міху з'ме поса'дили і бо мы ве'ликојі ,**сыты** і нам ,треба ,дуже ,много ѡ то ,видно ,же з' ,яко з ве'ликој ,**сыты**...]

Дві форми ся хоснують і про назву корчмы – [кѡрчма] і [кѡрчїма], котрого первістне розділїня мож было мїджі окремыма долинами чути, но днесь, під впливом економїї языка, чути курту форму вже ай в убляньській долині.

Старша форма [памн'а'таву] ся днесь знає паралельно хосновати з еквівалентом перевзятым із словацького языка [памја'таву]. Лексема [вѡр'х] має в улічско-убляньській долині дві значїня: „поле“ (в тім значїню є часто хоснована в селї Стриговець) і „стріха“. На означїня асфалтовой пути ся в слїдованім рєґіонї хоснують лексеми [грац'ка] і [путь]. На означїня великого множества сьме в Колонїї зазначили слово [грома'діја]. Мотивованы назывишники *pluralia tantum* тїпу [кор'чувја; хлоп'чувја; кона'р'увја] суть днесь помалы витискованы з хоснованя а можемо їх чути переважно лем у старшій генерації:

[...пѡ'бога вун го т'а'гаў і ,хлѡпц'і **путь** ,кѡрчмѡў были і та го ,сфѡтілі ,такој да'ли на ,фѡјзбук а ѡ ја **памн'а'таву** як ,нашы ,д'івкы ,малі ја'лїчку і а на **вѡр'ху** на ,хыжы і там хѡ'дили і ја'кѡс' там са ду'стали і там ,ўпхали ѡ ја до'л'і ,**грац'кѡў** ,јду і ан'дрїј ,геле ту ,наша ка'пу'рка ѡ ши было ,веце шо поме'тали і **грома'діју** ка'пу'рок поно'сїлі...]

Далшым способом, як обыйти вжитя словацькой лексїчної пожыкы „*zahranicie*“, є виражєня звязочно-менным присудком [сум' за гра'ніцѡў], котру схосновав і наш комунікант. Лексема, котра є сполочна з виходословацькыма діалектами і фреквентована в слїдованых русинських діалектах, є [бі'зѡў'но] – в значїню „наїсно“, перевзята з мадярьского языка. В аудіозаписі із села Стриговець находимє лексему [швѡл'бати] в значїню словацького „*šušlat'*“, котру уже молода генерація абсолютно не хоснує. Слїдуємє ту і скорочену форму злучника „ани“ – [ні]:

[но 'але **хлоп'чувја** 'было 'веце як тѡ'пѡр'ка ,бабо і ,хлѡпц'і тѡ'пѡр' **сум' за гра'ніцѡў** ѡ ,гварит' **бі'зѡўно** же лем до ,мар'і пу'шла ѡ дај ,боже ши... **ша'с'ливый** с'а'тый ,вѡчур і ја ўже **швѡл'баў** ѡ то ,была ,прислѡўка дако'ли ,же кѡт' ко'ли та'кыј ,дѡн' ,бу'де шо не ,мош ані ,сісті ані ,ўстаті і так са на'јілі і ,л'у'де і ,д'іті са на'јілі шо не мог'ли ,ўстаті **ні ,сісті** ,дыхаті не мог'ли но...]

(Продовжєня в далшїм чїслї.)

Позначкы:

1 ЛАТТА, В., 1991. Атлас українських говорів східної Словаччини. Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво. с. КАРТА № 282.

2 ЛАТТА, В., 1991. Атлас українських говорів східної Словаччини. Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво. с. КАРТА № 46.

ТЕМА ДРОТАРЬСТВА В СЛОВАЦЬКІЙ І РУСИНЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ (2)

(Продовжіня з минулого чісла.)

Писательська дорога Миколая Ксеняка

Професія педагога і неперестанный контакт з молодима людьми інспіровали Миколая Ксеняка к писаню. Пише і перекладає байки, але мотивує го таксамо світ прозаічної і драматічної творчости. Першы байки зачав писати по російскы. Зато, же в бывшій Чехословакії од пятьдесятих аж до девятьдесятих років ХХ. ст. в русиньскім языку публікувати ся не дало, ёго книжки выходили в тім часі в українськім языку: „Байки“ (1963, 1970, 1974), „Сміх і гіркість серця“ (1977), „Віночок з терня“ (1980) і „Дорогоцінна знахідка“ (1985). По русиньскы зачав автор писати аж по революції в році 1989. Домінуючов темов у творах wydanych по році 1989 была тема дротарьства. Імпульзом ся про нёго стали споминки на тяжкы часы, котры автор переживав за свого дитинства. Дротарьску тематику розробив як автентічне споминання камюньскых майстрів, котры му росповіли свої пригоды, зажиткы і скушености. Автор їх літературно „переповів“ формов третей особы (він-росповідач), бо то не была ёго властна скушеность з дротарьством. В році 1994 му вышла перша книжка в русиньскім діалекті – *О камюньскых майстрах*. Тот віршований твір є написаний діалектом ёго родного села. Пізніше выдав книжки *Вибраны байкы* (2002), *Біда Русинів з дому выганяла* (2002), котра была в році 2003 оцінена Преміов Александра Духновіча за русиньску літературу. До далшой збірки баёк *Байкы* (2006) автор вложив і переклады баёк Езопа, Карла Чапка і Йонаша Заборьского. В році 2009 выдав дві новы публікації, а то *Жмені родной землі* (2009) і по словацькы написана збірка баёк під назвов *Ozveny* (2009). Далша збірка баёк *Зеркаліня/Zrkadlenie* вышла в році 2010 і є конціпована зеркалово – двойязычно в русиньскім і словацькім языку. Послідныма публікаціями Миколая Ксеняка є збірка короткой прозы під назвов *Углы погляду* (2011) і зборник Спомины і очекования (2013). Окрем спомянутых титулів, в році 1994 на сцені Театру Александра Духновіча в Пряшові была уведжена премера ёго гры *О дротарикуви*, котра має за собов понад 60 репріз.

Автор у своїй творчости выходить зо сільской тематики. Обектом ёго зображованя є світ простых людей-Русинів. Ксеняк черпать так з їх історії, як і зо сучасности, причім ёго проза нам указує як жив і з якими проблемами ся мордовав простый русиньський чоловік в 20.

сторочу. У своїх короткых приповідках описує роботу, радости і старости майстрів дротарів, споминать на давны часы, на властне дитинство і описує середовище, в котрім виростав.

Характерістіка книг *Жмені родной землі* і *Біда Русинів з дому выганяла*

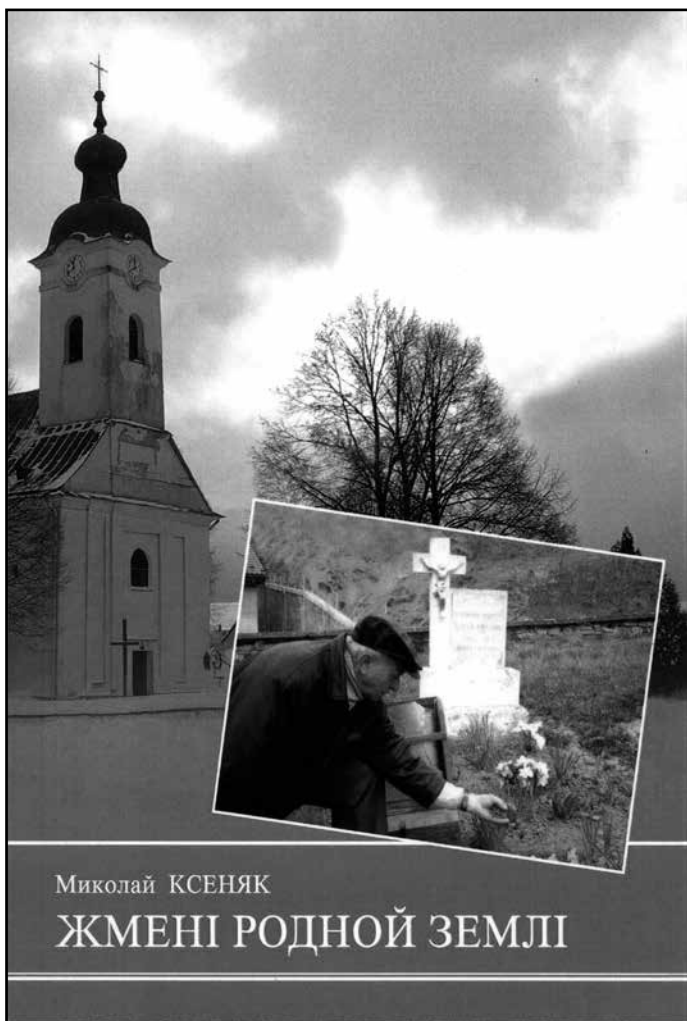
Публікації *Біда Русинів з дому выганяла* і (2002) *Жмені родной землі* (2009) суть дві дротарьскы книжки, котры Миколаєви Ксенякови вышли в 21. сторочу. Обидви книжки, россягом коло 130 стран суть повны пригод о дротарях, котры автор зозберав, записав і літературно перетворив до опублікованой подобы. Тоты пригоды суть написаны як коротшы і довшы повіданя. До книжки *Біда Русинів з дому выганяла* окрем повідань під назвов *Дротарьскы черепкы* автор зачленив і іншый жанер, а то драматічно спрацовану *Приповідку о дротарёві* і гру в двох діях, котра несе назву цілой книжки. „Суть то зажиткы, споминки. В першій части є приповідка, в другій реалістична гра о дротарях, главно о дітёх. Тото ремесло было тяжке главно про діти, бо тогды в русиньскых селах, але не-лем в них, фактічно дітина была робочов силов, кідь не жывителём родины. В третій части суть споминки на дротарів.“ (Франк, 2002, с. 2)

У другій публікації *Жмені родной землі* ся находятъ тыж переважно коротшы епічны жанры, но ани ту не хыбить уж споминаний приповідковий жанер: *Дротарёва лїнива жена*, єдноактовка *Дротарь-штудент*, мінігра в двох діях *Розлучкы дротарів* ці комедія *Село омолоділо*, котра тематічно выбочує із дротарьской тематики. Обидві публікації суть доповнены образцов частёв, што є типічным знаком Ксеняковой творчости.

Автор у своїх творах хоче двигнути на пєдестал дротарьске ремесло а конкретно дротарів зо Замагу-ря, повышыти їх шыковность і зручность на готовый кумшт. Мотиваціов ёго творбы є властно походжіня з дротарьского краю і дротарьской родины. Уж як малый хлопець выпроваджав дротарів, а кідь ся вернули, любив слухати пригоды зо світа, якы старостливо записовав до памяти а пізніше до зошыта. Як сам повів: „Мав єм інтерес, жебы записане было wydane, бо дротарьство заникать.“

Жмені родной землі

Жмені родной землі є публікаціов з дротарьсков

тематіков, котра вышла в році 2009. Амбіціов той книжки, як повідать сам автор во своїй „сповіди“ на обалі, є „ ... пересвідчити читателя, же замагурськы майстрове-дротарі з Камюнкы, Орябины, Странян, Великого і Малого Липника, Литмановой были робітны, честны, любили свій худобный край, не ганьбили ся за своє материнське слово, віросповіданя, обряды... Їх ремесло помагало здолати біду і сучасно было про майстрів твердов школов жывота.“

Публікація є зоставена з коротшых повідань-споминань дротарів: Приповідка о дротарёвій лінівій жені, драматічної єдноактовой пєсы Дротарь-штудент, з мінігры у двох діях: Розлучкы дротарів, комедії Село омолоділо і образовой части.

Тоту синтетічну подля жанру „дротарьску публікацію“ автор присвятив замагурськым майстрам-дротарям. Свої літературны черепкы споминань зачав віршованым роздумом:

**Крошнє ошарпана,
Крошнє позабыта,
Чім єсь про нас была?
Проявом проклятя?
Ці сімбол жывота:
Сила і надія,
Превелика школа
І ключік до світа?**

(Ксеняк, 2009, с. 2)

Дія повіданя *Жмені родной землі* ся одбыває у Сербії зачатком яри, кідь было іщі холодно. Дротарь Петро Караш по цілоденній роботі є змучений, чує страх і слабость з приходячой хвороты. Доведна зо сыном Миколаєм, биты вітром, заспавають на місцю, котре їм газда выділив на переночованя. Є то далеко од людей, а горячка отцёви не переходить. Хворота ся проявила в повній силі і отця змінила на непознаня. Стигнув іщі сынови повісти найважніше, попросити го, жебы ся постарав о газдівство і о брата, а в близкості смерті выповів тыж своє посліднє желаня: „...сынку мій любый, принєсь мі з нашого хотаря три-штири жмені родной землі і посып мій гріб“. (Ксеняк, 2009, с. 4) Рана ся уж не дожыв. Сын му выробленов мозолистом руков запер очі, по хрістіаньскы го поховав і при гробі з остатніма обіцяв, же сповнить отцёве посліднє желаня.

Пришла осінь, ближыла ся перша новемброва неділя. Дротарі-краяне на обіцяне не забыли. Зышли ся при гробі:

„Няньку любый ... першу жменю вам посылають мама із двора спід грушкы, другу ваш сын Андрій од студні, третю дівка Марька зо загородкы ... а четверту я вам давам. Є з поляны з Хотарного, де сьте мі клепали косу до першого покосу...“

„Я ті, Петре, набрав на Стражці, де сьме ведно орали нашу скалисту землю ...“

„Я з Лысиной од студенкы ...“

„Я з Дубного ...“ (Ксеняк, 2009, с. 6)

Придали ся і дротарі зо сусідных сел. Цілый гріб був посыпаний роднов землєв...

На підкладі образу смутной людьской судьбы автор вытворив позітивны образы характеровых персонажів, котры познали ціну домовины, познали ціну приятельства, сынової вірности, знали оцінити честность і робітность (сербський газда) і тужыли наповнити послідню волю чоловіка. Авторова росповідь має динаміку і спад, події наслідують скоро і незвратно. Як кібы не був час на думкы і емоції. Лем в назнаках нам автор дає простор на внуторне переживаня поетічных образів: „Цілый світ ся з ним крутив; слызы болю; ярь одквітла; урода є під стріхов; час скоро біжыть, няньку мілый; спів коловав в ёго кровли...“

Смерть дротаря в пусті приближує подобну тему. Дротарь Юрко Глосик путує негостиннов мадярьсков пустов. Вітор є морозовый, сніг тяжкый, поміч нияка, сил убыває. Автор ся в приповідці заміряв на внуторне переживаня чоловіка, котрый не може забранити наповніню своєї судьбы. Внуторным монологом – думками – утримує своє тіло при животі. Тіло му палить морозный вітор а душу ганьба, же го вітор зразив на коліна: „Уж не владжу, уж як каліка клячу, колінкую. Така ганьба ... лем ня трапить, же не дам домів о собі знати, же єм не одпросив маму, сынови не одовздав крошню...“ (Ксеняк, 2009, с. 13).

Велике стражданя переживає і дал-

ша постава Ксеняковой приповідки *Преспанка*. Росставалася молодадівка з Осифом, своїм милым, перед одходом до світа і ... „зашли придалеко“. По ёго одході збачіла, же чекать дїтину. Постава Марты-преспанки є психологічним понором до внуторного переживаня молодой жены. Переживать любов ку милому, котру переглушують вычіткы сумліня, же доволила, жебы ся то стало. Вычітать сі, же скламала довіру своїй мамы, котра як вдова вшытко цілый живот жертвовала своїй дівці. Тяжко робила, жебы ей дїтина не терпіла бідов. Ганьбить ся, крыє своє міняче ся тіло перед очами села. Драматічно, аж грубо автор сформуловав словны атаки підгуражених парібків, котры нападали її, і ей матір. Завершить ся то аж фізичным атакoм і розбитов головов. Драматічний облук заперать нечekanе навернутя Осифа, котрый скучность, же є ёго мила груба, прияв з потішінєм і жадать маму о руку дівкы.

То, же людське траплїня може мати і іншу подобу, зобразив М. Ксеняк в приповідці *Не одышов*.

Постава молодого дротаря Миколая переходить своїма вивоёвыми штадіями спочатку легко. З отцём ходять на зарібкы до Сербії. Мають там уж свої знамы місця, вшытко іде добрї. Миколай ся ту запозерать до дівчати, ожениць ся, заложить родину. Вдяка ёго робітности ся му газдівство розрастать, в дїдинстві ся му ани не снило о штирєх конях в стайни. Отець з часу на час сына прийде попозерати, принесе поздравы з дому. І краєне ся заставлять... По часі го зачнуть пронаслідувати тяжкы думкы. Цне ся му за домовом, хотїв бы відіти свою родину, попозерати село. „По істїм часі цливоты нелем уступили, но ся і вытратили. Миколаёва жена добрї познала своёго мужа, стерегла і чекала, коли свої тугы наголом высловить. А він їх дость довго носив у собі, скривав, зогрївав, аж докы не дозріли: – Є осїнь. Уроду сьме позважали. Я ся позберам і піду на пару тыжднів до родного краю. Навщївлю маму, няня, родину.“ (Ксеняк, 2009, с. 45).

Тужба за домовом не была силнов емоціов лем про тых, котрым ся тяжко водило, котры ся піддали твердым условіям живота дротарїв. Міцна тужба за родным краєм ся оголосить і в добрї забезпеченого бывшего дротаря Миколая. В тїм припадї то было „кликания судьбы“. Понавщївлєвав родину, перешов хотарь, поздравив село. В недїлю, в день росставаня, готовив ся по Службі Божій одыйти. Внуторный голос ся зась озвав і Миколая заставив: „Будеш мати і там (дома) таку рівновагу в сердцу? Не буде ті там зась сумліня вычітати, же єсь...“ (Ксеняк, 2009, с. 46) Кідь выходили з храму, нараз впав на землю і умер. Поховали го у вытуженій родній землі. „Няй уж то є так, або інакше, але родна земля му буде легша...“ (Ксеняк, 2009, с. 47)

Приповідка *Заарештованный* є споминанєм дїда Дроздового. Автор в ній з легкостєв і надглядом описує конфлікт дротаря з некомпромісним шандарєм, котрого

звали Параграф за свою енергічость, з котров повнив свою службу. Дротарь Штефан не мав поволїня на роботу, і зато го некомпромісний Параграф замкнув на шандарській штації. Штефан захопив, же є плано. Туга за роботом і зарібком того дня ся вытратила. Наперед ся гнївав, крічав, бухав, пізніше сі ліг од злости на прічню. З думок го вырушило клєпканя. Газда, котрого знав, му пришов повісти, же Параграф одышов і верне ся аж на другый день. А жебы ся не нудив і не стратив заробок, принїс му роботу до арешту. Дїравы ґраты му там принесли і далшы люде зо села. Штефана при роботі вырушив аж голос шандарського начальника. Тот кідь відїв, яка є ёго робота жадана, написав му поволїня, а приобіцав му і далше, кідь ся ту зась на осїнь верне.

Отець не хоче зо собов на дротарьку взяти десятьрічного сына. Знає, же живот дротаря приносить і много трапы. Од тяжкой крошні на хырбеті, болячих ніг і мозолїв на руках через зиму, і сніг, котры треба здолати на довгих путях, аж по цливоту за домовом. Тото є тема приповідки *Сын ся нянёви зъявив*. Хлопець пересвідчить стрыка, котрый ся рихтує одыйти до єднакого раёну як ёго брат, жебы го зо собов предсі лем взяв. У стрыка перешов двома ступнями заучаня до дротарьского ремесла. Кідь уж дошли аж ку нянькови, хлопець ся бояв, же ёго нечеканий приход отця назлостить. Отець собі го притулив і по твари ся му котуляли слызы: – *Не налієме, брате, і до другой ноги?* – перебрав ня голос стрыка. – *Але про трєх – доповна!* – приказав отець. (Ксеняк, 2009, с. 32) Было вєце як істе, же з хлопця ся на путях за зарібком стане хлоп.

М. Ксеняк в короткых прозах зазначїв і політичны зміны в середній Европі в часі другой світової войны, наслідком котрых ся згїршыв живот дротарїв. В єдній пригодї споминать добу тзв. словенського штату. Почас фашістичной окупації Словакії были дротарі огрожены (Німці їх поважовали за партизанів або шпіонів.) При навернутю домів німецька стражна патруля заяла дротаря, котрого мусили ідентіфіковати містны жителї. В іншій пригодї автор росповів пригуду нагнїваного дротаря, котрый про окупацію не міг одыйти з дому, і так з нуды і рецесії выпровоковав глядку фашістів к стрїлянню. В ночі псови завязав на хвіст бляшанку з консервы, а то так выстрашило Німців, же спустили стрїльбу. Нащастя, заобышла ся без страт на людських животах.

Варянка на любовняньскім замку є пригодов о тїм, як може быти честность і почливість неправильно інтерпретована і твердо покарана. Дротарь Андрій, котрый ся вертать домів, зунований з путованя хоче дакус спочіти. Пригласив ся на роботы при обнові Любовняньского замку, але із запізнїнем (якраз в тїм часі были позад остатніх підданьских сел на шорї Камюнчане). На дворї Андрія чекала гостина, о якій ся му ани не снило: уніформованы го хопили і повызлікали. Быв він твердый газда, дротарь і цімерман, але од биткы корбачом угыбав. „*Ту маш, паршывий. А памятай, што значить на паньске за-*

Миколай Ксеняк

О КАМЮНЬСКИХ
МАЙСТРАХ

пізнити!" (Ксеняк, 2009, с. 42)

Ку Ксеняковій дротарській темі неоддумно належить і приповідка. Єдну зарядив і до книги *Жмені родной землі*. Походить з румунського Скеюша, де жили камюньскы краєне, што ся выселили на „Діллякы“. Автор ей написав подля розповіді Катарины Романяковой, родженой Мартяковой.

Дротарь Иван є тіпом реалістичного приповідкового героя. Жыє в порозуміню зо своєв старіючов мамов. Жывить ся честнов роботов дома і на полю. Протикладом робітного Івана є красна, але лінива Марька, до котрой ся Иван бесконечно запозерать. Приповідковий конфлікт ся зачатъ приходом новоманжелів до Іванового бідного родічовского дому. Як то уж в приповідках ходить, добро на кінцю перемаже зло. У Ксеняковій приповідці *Дротарёва лінива жена* добро представляє терпезливість і добрый напад, котры ся заслужать о зміну – зміну Марькы на усилонну і робітну жену. При тім (іронічно повіджено) фантастичнім елементі ся стрічає з поставов ворожылї-радкыні, котра выдумать, як мають Иван з матірєв поступати, жебы перемінили лінивість на робітність.

Єдноактовку *Дротарь-штудент* присвятив М. Ксеняк Штефанови Біттнерови, бывшому учітелєви, директорови основної школы і закладателєви фолклорного колектіву *Барвінок* в селі Камюнка.

Драматічне сформованя пригоды презентує штудента

Штефана, котрого заарештує молодой шандарь Адалберт, зато же не має повоління на роботу, а на улиці криком на себе притягує погляды: „Гырнце платать, дротавать!“ Штефана приведуть на шандарьску станицю. Ту высвітлює, што він за єден: „Я дротарь, роблю своє ремесло ... Газда Гейза ня прихылив ... Іду з крошнєв через Прешпорок, Відень на Угры ... Дротую, платам, і дашто зароблю ... За добру роботу каждый заплащать.“ (Ксеняк, 2009, с. 59 – 61) Капітан є зведавый, як оправить діравый горночок. При роботі ся го выпрошують одкаль походить. Капітан конштатує: „Вышиткы сьте там лем газдове, пастырї і дротарї ... І лем в землі ся рыєте, як хробаци.“ (Ксеняк, 2009, с. 62) Штефо обгаює ремеселницькы схопности Камюнчан: „Деже! Мы і возы робиме, гонты стругаєме, веретена крутиме, вышиваєме...“ (Ксеняк, 2009, с. 62) На выслух приходить коминарь і обгаює роботу штудента-дротаря. Высвітлює: „... Кідь найду на коминї дверці перепалены або пошкоджены, і жебы тады не перескочіла іскра і не запалила огонь, наряджу до другого рана хыбу поправити. Но газда сам то не докаже. Прото му такой понукну майстра Пішту! Він не є обычайный майстер. Він є майстер-штудент.“ (Ксеняк, 2009, с. 65)

Капітан по выслуху і практичній демонстрації зручности выдавать Штефанови повоління і Адалбертови договорить, жебы не пронаслідовав честных і робітних людей.

Мінігра в двох діях *Розлучкы дротарїв* є драматичным спрацованєм народного звичаю росставаня ся майстрів-дротарїв зо своїма ближніма. В подобі прозового твору одход дротарїв сформовав автор у публікації *Біда Русинів з дому выганяла*. В публікації охоплює розлічність наглядів, знепокоїнь і обчековань, з котрыма близкы выпроваджають дротарїв з дому. Реалізує ся і охранный рітуал: дівча з відром воды перейде через поріг хыжы скоріше, як майстер-дротарь з хыжы одыйде. Мамы давають своїм сынам пінязь про щастя, котрый мусять добрі сховати і ани го не стратити, ани не минути, ани не пожычіти. Дротарї ся перед дорогов молять перед святым образом, а жены їх пережегнають свяченов водов.

Комедія *Село омолоділо* тематічно не має звязь з дротарьством. Автор ту в поставі старосты выкреслив новодобый проблем старостів русиньскых сел – низку породність. Староста з доктором выдумают план, як захранити село і роздавають жытелям „белава бобульки щастя“ на підвишіня потенції. Комедія є своїм словным і сітуачным гумором одлегчінєм темы. Одвертатъ позорність читателя од проблемів минулости і вертатъ їх к актуальным проблемам сучасной doby, кідь села вымерають, вылюднюють ся, бо нова генерація ся не родить.

(Продовжіння
в далшій числі.)

Языкова еквілібрістика

В числі 38 польського українського тижневика *Наше слово* був у рамках *Лемківської сторінки* шумно по українськи надрукований розговор зо Стефаном Гладиком, єдним із двох бывших представителів Лемків у Сполочній комісії влади, народностных і етнічных меншын. Темов інтерв'ю была зміна членства в тій комісії, з якої випали Стефан Гладик і Олена Дуць-Файфер.

Стефан Гладик ся веце раз вертатъ к тому, як была зміна зроблена і же зміна не мала быти така, як наконець в цілій ситуації „выстрілила“. Пояснює, же переважна часть організацій підпорила кандидата **Стефана Дудру**, котрый але мав вычеряти **Олену Дуць-Файфер**. Лемже план якось не вышов, бо Дудра наконець вычеряв Гладика, а аж од 1. септембра 2014 **Мирослава Копыстяньска** вычеряла високошкольску учительку лемківського языка Олену Дуць-Файфер. Таке несподівання девять „тайных“ організацій, котры ся доднесь не хотять отворено підписати під своє рішення, не чекало, і чутя росчарованя і „несправедливости“, же Гладик був першов жертвов цілого свого властного плану кричить з каждой буквы розговору так, же го чує читатель аж в Уланбатарі. Але даремно плакати над розлитым молоком, головнo тогды, кідь то того молоко хтось замірно зачав розливати по землі сам.

Интересна є але языкова еквілібрістика пана Гладика, кідь оцінює роботу Олены Дуць-Файфер за девять років, коли ведно з нєв сидів у комісії. Гладик указав, же ся знать „бавити“ зо словічками. А то так, же калап долов перед ним. Бывший член комісії про *Наше слово* повів, же Олена Дуць-Файфер Лемкам однімала право называти ся Українцями. Не знам, ці то робила голыма руками, лопатов або як того право і коли однімала, але є то єдно, бо правда є якбач десь інде, а Гладик бы то мав добрі знати.

Русиньскы представителі, враховано Олены Дуць-Файфер, нігда никому не однімали право на слободну самоідентифікацію. А кідь хтось із Чірча або Гладышова буде ся чути Ескімаком, ний ся Ескімаком зве і ний ся так запише в списованю людей. Проблем не є в тім, же представитель Русинів/Лемків комусь однімать право называти ся Українцєм, але в тім, же представителі Русинів довгы роки, а нелем в Польщі, жадають, жебы нас Русинів/Лемків, котры сьме в окремых державах

узнаны як народностна меншына, конечно перестали брати як субетнос іншого народа, перестали о нас говорити як о Українцях, перестали бісідовати, же наш язык є лем діалект українського языка і акцептовали, же сьме автохтонным окремим народом.

Покля ся того зачне акцептовати, а нелем на папірю, але і в реалнім животі, пак ніхто з Русинів не буде мати проблем, же ся хтось голосить к Українцям. Лемже в тім припаді бы з того про Польщу выходив лем єден результат: проукраїнськы орьєнтованы, ці радше дезорьєнтованы, організації, котрых членове ся чують быти Українцями і котры ся хотять называти Українцями, бы ся мали підняти з лемківських стілців і жадати своїх „рідных“ братів, жебы їм стілці поставили коло свого стола. В тім припаді бы такы організації мали рішати вопрос представителів Українців у Польщі а припадно собі там здобыти свого кандидата, а не рішати представителя Лемків, значить народности, котра є державов узнана як окрема народность. Так як то є і на Словакії, де представителі проукраїнського Союзу Русинів-Українців сидять у выборах і комісіях за українську меншыну. Было бы інтересне, кільки з тых, днесь проукраїнськы декларуючіх ся організацій бы в так становлєных условиях дале продовжовало пестовати проукраїнську лінію і з яков великов радостєв бы їх Українці в Польщі, з котрыма бы ся окрем іншого мусили ділити і на грошах, вітали міджі собов?!

Ситуація, кідь в комісії сиділи Гладик і Дуць-Файфер, не была ідеална. Лемкы там тогды досправды мали лем єдного представителя, а тым не був Гладик. Ці мають днесь Русины з Лемковины в комісії єдного, двох, або ани єдного представителя, вкаже час. Істе але є, же своїм „геніалным планом“ „Об'єднання лемків“ одставило свого властного чоловіка. І дость їх то мерзить. Чоловік бы собі над *Нашым словом* аж поплакав. Языкова еквілібрістика Стефана Гладика, котров ся намагать намалєвати чорный образ о Олені Дуць-Файфер, не є в дакотрых „русиньско-українських“ кругах нічим новым. Лем свідчить о тім, же аргументы в тых водах даяк ся уж потопили, также ся треба вернути, так як все, к перекручованю правды і маніпуляції. В тім суть добры уж десяткы років. Комунизм є великий учитель. Іщі же сьме собі уж звикли...

Любомир МЕДЄШИ, Саскачеван, Канада

РУСНАЦИ У РОЗСЕЛЕННЮ – СВОЙО, ЧИ ЦУДЗИ

Узвичаєне повесц, же єст бачванских и сримских Руснацох. Тоти у Сербії то „бачвански“, а тоті у Горватській то „сримски“. По таким становиску ше вец справую и руски дружтвени цела и институції, од информования, образования и култури, по Национални совет.

Медзитим, аж и не-бог-зна як информованому човекови познате же єст и других Руснацох, розшатих по швецѣ, а национално не

оцудзєних. По вецей, тоті Руснаци по швецѣ маю свойо організації хтори унапрямєні очувац рускє чувство и припадносц гу бачванско-сримскєй матки. Дзєпоедни особи з тих „розшатих“ Руснацох аж нательо ангажовани помогнуц рускосци вообщє, же свого профєсійнє знанє и час ошвецую тому цию у такєй мири, яка би ше швечєла буц у руских институційох дзє людзє за роботу плацєни.

Найвецей з тих „Руснацох у швеце“ ест у Канади, концентрованих у провинциях Онтаріо і Саскачеван, меней у Алберті і Британскай Колумбіі. Точне офіційне число ше не зна, бо у попису жительство Руснаци не вказани окреме, з оглядом на мале число у одношеню на припаднікох других канадских националносцох. Причина тому може буц у баламуті з виписованьом, або виглашованьом руского мена, так же Руснаци не були збити до заєдніцкогo числа. Заш лем, у Канаді не може буц меней як голем 500 Руснацох. Тоти у Онтарію найчисленши (зоз свою організацію од 1995. року), а тоті у Саскачеване найорганізованши (зоз свою організацію од 2008. року і обезпечованьом державних средствох за свою роботу од 2010. року). Руснаци у Канаді, як поєдинці, плаца у пенезу участвоване у своїх дружтвено-культурних руских активносцох.

Руснаци у Америки ше організаційно притулюю гу Руснацом у Канаді, а вельо меней гу америцким русинским організаційом хтори вше моцнейши по числу членох і культурних активносцох починаючи од 1994. року. У Америки русински організації нательо числено моцни, же можу впливовац на державні і політичні ціла, додзелюю стипендії зоз власних жридох, організую манифестації на комерціальной основі...

З єдним словом, Руснацох ест на велі боки, але нет сотрудніцтва медзи рускими організаціями і інституціями на медзинародним плане у такей мири, же би Руснак гоч дзе у швеце могол почувствовац припадносц тому заєдніцтву. Карпато-русински конзорціум Сиверней Америки обєдінює Русиных і Руснацох на делегатскай основі за лем дзепоедні культурні і політичні акції. Лем прейг того ціла Руснаци зоз Канаді тиж формально „обєдінєні“ і до Шветового конгресу Руснацох. Зоз Руснацами у Сербії і Горватскай нет шорового сотрудніцтва. З оглядом на бачко-сримске походженє Руснацох у других державах по швеце, бачко-сримска матка би требала мац ініціативу у медзисобним сотрудніцтве. Односно, офіційним дружтвеним целом і інституційом у матки інтерес очуваня руснацтва ширцом по швеце мал би буц на таким уровню як і дома, бо руска утрата гоч дзе, то заш лем утрата хтора пошвидшує вкупне націоналне неставанє. Понеже зоз законом Руснаци най-

моцнейше меновани у Сербії, руски інституції у Войводини ядро рускей виталносци. Нет сумні, же покля Руснаци у Войводини „мац і глава“, потамаль і гевти други не „курчатка без своєї квоки“. Прето цілком природне, же „вонкашні“ Руснаци копираю у цілосци, од языка по способ організованя, модел яки витворюю націоналні ціла і інституції у Краю.

Приклади зоз прешлосци можу потвердзиц же старосц „глави“ оддалює націоналне щезованє. Наприклад, по Другу шветову войну РНПД порядне отримовало вязу зоз Янком Бучком у Детроїту хтори обєдінювал Руснацох у Америки і Канаді, а кед того нестало, руски потомки лем ту-і-там ище маю паметанє о „красних“ руских сходзеньох дзе ше бешедовало „по старим“ і шпивали „писні зоз Краю“. Гу тому, шицки руски владикове Крижевского владичества нащивели Руснацох на америцким континенту (Няраді, Букатко, Сегеди, Микловш, Джуджар), та гоч не мали церковней юристенції над німа, Руснацом на сиверним америцким континенту дали моцні порив за руске націоналне чувство. Важне і то, же ше Дружтво за руски язык, літературу і культуру дало до ширєня членства інтернаціонално і непоштрєдного отримованя вязи зоз Руснацами у швеце, та у тим напрямє тото Дружтво єдинє зоз краю походженя хторе помага отримованє школи пєстованя руского языка і культури у Норт Батлфолду, провинция Саскачеван.

Чи вєц ма потребу Националні совит і руски інституції у Краю (Завод за культуру, НВУ „Руске слово“, культурно-уметніцки дружтва, итд), сотрудзовац зоз рускими організаціями у швеце? И чи ест законски можлівосци, або як вихасновац предписаня за общи руски націонално-культурні потреби? Вшеліак же би ше о тим мали опредзеліц тоті преволани, бо Руснаци у швеце на длогу драгу іншаку алтернативу не маю – або буду мац потримовку і розвию сотрудніцтво зоз ядром рускосци, а то руски дружтвени ціла і інституції у Войводини, або руски організації буду постояц лем по тамаль, покля жию генерації хтори зоз такого руского традиційного ґрунту вирости.

(Опубліковано в ориґіналі : войводиньскім варіанті русиньского языка.)

Миколай КСЕНЯК, Камюнка

Ехо читателя на книжку «3 русиньского сердца» Миколая Коневала

*Зашьпівав Камюнчан
Собі на поляні,
Одразив шя голос
Аж на Білий скалі.*

*Шьпівай шьміло дале
Голосно як дрытарь,
Най шя поезія
Несе аж за хотарь.*

x x x

Подякованя

Важений Миколаю,
Ты фурт носив у сердці,
Поливав, пєстовав
Славу наших предків.
І тя барз трапило
Їх бідне бываня,
Їх скромненьке їдло,
Їх голодованя.
Часто єсь їх хвалив
За скромность, доброту,
Но тот другый зрадив –

Вышли на жоброту.
Мав єсь смілий намір
Вказати на слабость –
На фалошну зависть,
Котра, як є знамо, –
Звязує нам ноги,
Тягать нас до багна,
Руйнує нам сходь,
Тяжить нас як скала ...
Фалошніця-зависть
Многих нас трапила,
Бо з нас пила страшні
Велє крови, силы.

Зато уж в дїтинстві
 На тоту хвороту
 Ты єсь глядав лікы
 В загородці, в шлєгу,
 В школах, на полянах,
 В полю при каплічці,
 Спробовав єсь щастя
 Аж десь в Америці ...
 Глядав ты єсь довго
 Рады і познаткы,
 Квітки поляновы
 І лічівы травы ...
 Зберав єсь, укладав
 Мудрости до стишка,
 Звила ся букета –
 Твоя шумна книжка
 «З русиньского сердця» –
 Дар великий, нам милый.
 То – камюньска перла,
 Квіточкы русиньскы.
 Вдяка, Миколаю,
 За книжочку красну,
 Многы ей появи

За дїтину властну.

Ехо з хотаря

Тяжко ся вжыти
 До почутків гускы,
 Кідь выпроваджать
 Гусятка з гнізда.
 З недовіров на каждого
 Позерать, сучіть ...
 О дїтки ся боїть.
 Ліпше порозумиме чоловіка,
 Маму
 При выпроваджаню
 Дїтини до школки, ку докторови:

Оно ся сперать, плаче,
 Мати го тїшить, гласкать.
 Переживать страх і писатель
 При выдаваню книжки,
 Бо она –
 Недоспаны ночі,
 Роздумы, глядана сімболів поезії,
 Рітмы ціпів при молочіню
 Зерна на боїску,
 Жыва рыбка в банюрі,
 Тяжка
 Крошня дротарьска,
 Обавы,
 Ці титулований крітік
 Умыселно
 Поетічний образ не зосмішнить,
 Болотом не обрызкать,
 Она –
 Русиньске сумління,

Лічителька духа,
 Мамина приповідка,
 Буря на поляні,

Стежка ку студенці,
 Погонічка при ораню,
 Она тя і днесь посмілює
 При збераню звиків,
 При друкованю стишків
 На сторінках Благовістника,
 При декламації в Криниці,
 В Михайлові при ватрі,
 На Духновічовім Пряшові,
 Над гробом
 Марії Мальцовской,
 При обгаєбі віры
 Святых солуньских братів...
 Ні, не страхуй ся,
 Твоя поезія
 Найде вірних читателів –

Она в нашім хотарю
 Мать глубоки корені.
 А кібы ся дахто
 Завистливый
 Силив-корчів,
 З камюньской землі
 Ёй не выторочіть.

Жрідла хотаря – Боже пожегнаня

Ку нашому хотарю
 Был Господь щедрый –
 Посіав го
 Многыма студенками.
 І твої ноги, Миколаю,
 Не раз крачали ку ним
 Ся налити,
 Ці до відерка набрати
 Перлистий дар
 Про грабачкы

Ці копачкы,
 Ці нянєви-кісцєви.
 А якы одлишны
 Мають смакы
 Воды студенковы!
 При Опалінці є лагодный,
 Під Высоков
 Спід бука ся стрїбрить
 Твердый, зимный,
 Аж зубы ламле.
 А з чім ся дасть зрівнати
 Щава желїзиста
 І тепла зо Смердячой?
 В хотарю найдеш
 Десяткы файных смаків.
 А ты – выберай собі
 Про радость.
 Подь ку чістому жрідлу,
 Клякний ку святыні,

Нахыль ся
 І пий на здравя!
 І не забудь,
 Кідь треба –

Тото Боже місце
 І вычїстити,
 Мул з нєго выбрати,
 Голузкы одшмарити,
 Як то учів школярів
 Директор Юрій Ванчік,
 Абы пруд перлистый
 Ся не заставив,
 Абы далшы высилены
 Могли чістому ся поклонити,
 Жажду загасити.
 Пийте, люде, на здравя.
 Освіжыв ся нашов водічков
 Під Опалінков
 І Будитель Духновіч,

Кідь в кочу путовав
 До Червеного Клаштора,
 Де го чекали
 Єпіскопскы повинности.
 Пийте,
 Бо хто з тых лічівых
 Не коштовав,
 Хто в них
 Закодоване не луцїв,
 Їх шепот не слухав,
 В них звїзды не раховав,
 Тот є
 Барз охудобнений.
 Камюньскы воды –
 То чудо.
 Не даремно наш газда
 Од прадавна,
 Кідь встав на ноги –
 Кідь хыжу збудовав –

Такой на своїм пляцу
 Студню копав –
 Чудотворне жрідло
 Про родину і сусідів
 Глядав,
 Бо од діда сі памятав:
 На пляцу студня –
 Гаранція жывота,
 Боже пожегнаня.
 Мягкы і лагодны
 Суть журчачі
 Воды і в ярочках,
 Котры ділять хотарь
 На долины, гоны.
 Їх воды не раз доказали
 І найслабший корінок
 І найдрібніше сімячко
 З непробудного
 Спаня пробрати.

Нашы особности

Хто бы ся чудовав,
 Же в такім
 Жычливім хотарю
 Выросли нам квітки,
 Котры нас Русинів

Прославили
І вознесли
Міджі образованы
Народы.
Як бы і ні –
Плекали їх мамы
З ласков, з побожностёв,
Жывив хліб з ярчаної муки
Часто змолотой
Млинком ручным,
Чули над колысанков
Співы поляновы,
Громы пеніньскы,

Крошня дротарёва
Їм отваряла
Путь до жывота,
Заруков їм была
Тяжка робота,
Компасом –
Наша віра в Бога
І камюньска школа.
Зато нашы славны
Родаці
Честь родному краю
Дали –
Не забыли на дедину,
На маму і няня,
Ни на фамелію.
Дякую і тобі, авторе:
І твое перо
Дало честь, глубоко уцту
Їх намагам, таланту, розуму.

Нашы вызначны
Добрыма діламі
До книжок славы
Златыма буквами
Ся записали.
Порожні слова –
То полова
Вітром рознашана.
Діла –
То певны
Вроснены
Скалы-Бескіды.
Они такы орьєнтіры
По собі нам охабили.
Зато
На высокім камюньскім
Педесталі стоять епіскопы
Грекокатолицькой віры
Братя

Ян і Михал Брадачовы.
Они свій розум, ласку
Нелем до шырїня і обгаёбы
Учіня
Кіріла і Мефодія
Присвятили,
Но і здобыли
На выбудованя нашой церькви

Святого Петра і Павла
Фінанчну підпору
Од царіці
Марії Терезії.
Не забыв єсь, Миколаю,
На юрісту Конштантіна Мачіка,
Члена Уставного суду 1. ЧСР.
Він свою любов
Камюньскым способом проявив:
Поміг школовати ся
талантованому

Штефанови Біттнерови,
Котрый,
Хоць через вакації
Дротарёвав,
Но зароблены корунки
Не покрыли кельчік
На книжки, бываня, кост,
Належне облечіня...
Наш правник мудро чинив –
Поміг надобыти образования
Будучому
Директорови школы
І закладателёви «Барвінка»,
Котрый і днесь,
Під веджінём Караша Мартіна,
Репрезентує
Камюньскы співы,
Темпераментны танці,
Унікатны обычаї.

Ні, не забыв єсь
До своєї поезії вчленили
Священника-писателя
Осифа Кізака.
І він бігав по фарьській загороді,
Лапав рыбки в банюрі...
З твоєї поезії, Миколаю,
Дыхать вдячность
Сучасника-майстрам
Столярям, електрькарям,
Мулярям, дротарям...
За обновляня красы і духа
В храмі Святого Петра і Павла,
Ёго стріхы, окен, лавок...
Сердце вшитым Камюнчанам
Потїшыло
Рештаврованя
Образів
Зо жывота святих,

Выявы зо Святого Писма,
Котры так ніжно обновили
Щетці майстра
Михала і Антонія Гребіка.
Так нашы родаци
Церьков нелем выновили,
Но і дали честь
Своїм предкам –
Ёго будователям.
Прото ся і ты, авторе, тїшиш

І активно включаеш
До возроджїня духа віры
Кіріла і Мефодія,
До упевнёваня чаяній
Мученика Павла Петра Гойдіча,
Василя Гопка,
До порозуміння одказу
Александра Духновіча.
До мозаїкы біланцованя

Єсь вчленив
І прекрасну квітку –
Нашу першу геречку
Анну Біттнерову.
По заслужі єсь дав
До мозаїкы-образу
Їй фарєбну скалку.
К вызначным рядиш
Стоматологга Юрія Зиму,
Доцента Юрія Сипка,
Професора транслатолога
Осифа Сипка,
Довгорічного старосту
Осифа Караша,
Ёго наступцю
Миколая Мытника,
Твое перо ся засміяло
І на мої байкы, приповідкы...
В книжці, Миколаю,

Звучать і твої сцены
З камюньскых обрядів, звиків,
Епізоды з історії села
На выставах
В Музею русиньской культуры,
В стихах пулзуе
Приязень твого сердца
Отцёви духовному
Франтішкови Крайнякови
І ёго соратникам
За переклады
Святого слова
До нашого родного
Русиньского языка.
Дякуєме ті, майстре слова,
Твоя поезія –
То нелем діла Камюнкы,
Она –
Многогранный образ жывота Русина.

Сьме легковажнішы як предкы?

Многы нашы особности
Жыють міджі нами,
Суть активны:
Творять,
Ку нам ся голосять,
Лем... Лем во выхові
Молодого поколіня
Не сьме дость успішны.
Якось не докажеме
Молодых выховати

Подля традицій
Нашых предків.

Чом то доказали они,

А мы – ні?

Они были ліпшы педагогы

Як мы?

Чом многы нашы молоды

Суть легковажны

К родному слову?

Чом чужде є їм часто

Лагодніше і модерніше

Як материньске?

Чом собі не усвідомлюють,

Же зо стратов родного слова

Непозоровано слабнуть

І нашы звыкы

Світськы і церьковны?

Не суть, авторе мій,

Молоды часто легковажны

Зато,

Же легковажны суть родічі їх,

Бабкы, учітелі, отці духовны?...

Тота проклята хворота

І тебе мерзить,

Бо она зримо

Під русиньскым стромам

Торочіть корені –

Корені языка,

Обрядів і віры,

Корені нашої ідентиты.

Не будьме пштросы

Будеме, крайне мій,

О пару років мати

Про кого книжку писати,

Кому збірку поезій

Подаровати?

Тадь уж днесь

Наша молодеж

Азбучне слово

Не способна прочітати,

А мы – родічі, редакторы,

Учітелі, функціонарі РОС...

Ні і ні собі признати,

Же про нас єствує

Лем єдна-єдина зарука:

Наша віра,

Наше слово

І русиньскы школы.

Не знаш, Миколаю,

Чом од тых крітеріїв

Бочіме

Уж цілы десятьроча?

Они – наша перспектіва.

Чіньме ся!

Не будьме як пштросы:

Перед тыма кардіналныма

Проблемами

Не пхайме

До піску головы.

Мы часто акцентуєме:

Історія – учітелька народів!

Якы то сьме ученикы?

Коли ся з історії поучіме

І спамятаме?

Або як Келты і Етрускы –

Самы ся зо світа

Спровадиме?

Тоты нашы болі

І тебе болять,

В книжці

«З русиньского сердца»

Звеш їх лічіти.

Істо. Чіньме ся, покля

Студні суть глубоки, мурованы,

Жрідла в студенках чісты,

Стежки ку ним

Іщі незароснены!

Чіньме ся.

Ты, Миколаю, просиш Русинів:

«Не крешме дерево – ни справа ни зліва»...

Я тя, крайне мій, підпорую.

Істо. Не крешме!

Тадь кількы конарі

Нам уж одрубали?

Кількы то нам

Чісты жрідла

Уж одрегуловали?

Кількы ся нам засіміловили

І од нас сконвертовали?...

Зато – чіньме ся !

Я тобі, поете, жычу:

Няй твоє перо

Оре нашу ниву,

Сїє якостне зерно,

Няй помагать возроджіню,

Жебы ся стало дійсностєв,

Што єсь написав

Будителєви Духновічови:

«Твій народ возродив ся.»

Няй Бог тя провадить,

Миколаю,

До многих

Успішных

Років.

x x x

Шьпівай нам, Миколаю,

Зо щырого сердца,

Най голоса з полян

Долетять до неба.

До неба долетять

Твої снагы, тужбы,

Най нам Бог пожегнать

Намагы камюньскы.

Камюнка, 24. 9. 2014

Олена ПЛАНЧАК-САКАЧ – Танита ХОДАК

ВИДАВАТЕЛЬНА ДІЯЛНОСЦ ПРИ РУСНАЦОХ ПЕСТУЄ ШЕ КУЛТ ДОБРЕЙ РУСКОЙ КНІЖКИ

О нашим тирваню на южнославянских просторах остал писани памятник у першей кніжки др Гавриїла Костельника Идилски венец „З мойого валала“, хтору вон як седемнацрочни хлапец з власним пенезом видруковал у Жовкви 1904 року. Од теди до нешка прешло вецей як єден вик. Того року Руснаци преславю 110-рочніцу видавательства по руски. Як вона випатрала нешка, и хтори критериюми треба сполніц же би ше видруковало кніжки, дознаваме у тим напису.

уметніцки дружтва, Завод за културу, Национални совет, Одделене за русинистику, Завод за видаванє учебнікох, Театер... през хтори виражуєме свой културни и национални идентитет, збудовани на тим фундаменту першей руской кніжки Гавриїла Костельника. Новинско-видавательна установа „Руске слово“ у самой своєї назви наглашує и свою видавательну діялносц, бо то ей професийна обовязка и тому сегменту културних потребох нашего народу пошвецує окремну увагу. Яки критериюми треба сполніц же би ше руску кніжку видруковало и, о ей квалитету, бешедуєме зоз Миколом Шантом, одвичательним редактором Видавательного одделеня НВУ „Руске

Цалосна система руских институцийох – школи, информативни хижи, културно-

ЯЙ, БОЖЕ МОЙ, ЯКЕ Я ТО ВЕЛЬКЕ

ДЮРА
ПАПГАРГАЇ

слово“ и проф. др Михайлом Фейсом, позарядовим професором на Филозофским факултету у Новим Садзе на Одделеню за русинистику.

РУСКИ КНІЖКИ ДОСТАВАЛИ НАГРАДИ

– У НВУ „Руским слове“ ше пестує култ добрей рускей кніжки, – гвари одвичательни редактор Видавательно-го одделеня НВУ „Руске слово“ Микола Шанта. – А же ше нам то у добрей мири и удава, шведоча и припознання хтори нашо кніжки достали. За проєкт вибраних творох академика Юлиана Тамаша, ведно зоз сербским видавателем „Прометейом“, 2002. року зме достали награду „Лаза Костич“ на Медзинародним салону кніжкох у Новим Садзе, а нашо кніжки, авторох Дюри Папгаргая, Ирини Г. Ковачевич, Агнети Папгаргаї, Наталії Канюх, Владимира Кирди, як и єден проєкт младежского часопису МАК, достали награду „Александер Духнович“. Одлуку о тим же хтора кніжка ше будзе друковац не приноси сам редактор. Редактор ма улогу мобилизования авторох, гледа рукописи, чита их, дава думане о них, а Редакцийни одбор одлучує о тим же хтори кніжки иду до друку. То перша инстанца. Друга инстанца то сам финансиер, Покраїнски секретариат за културу и явне информование хтори вимага преїг своїх конкурсах почитоване условийох котри ше ма сполніц на конкурсу. Наприклад, на конкурсу дзе ми конкуруєме, не финансиє ше монографії, словніки, науково кніжки, але ше потримує насампредз белетристични наслови, поезия, проза, есеїстика, публицистика, литература за дзеци, – визначел Шанта.

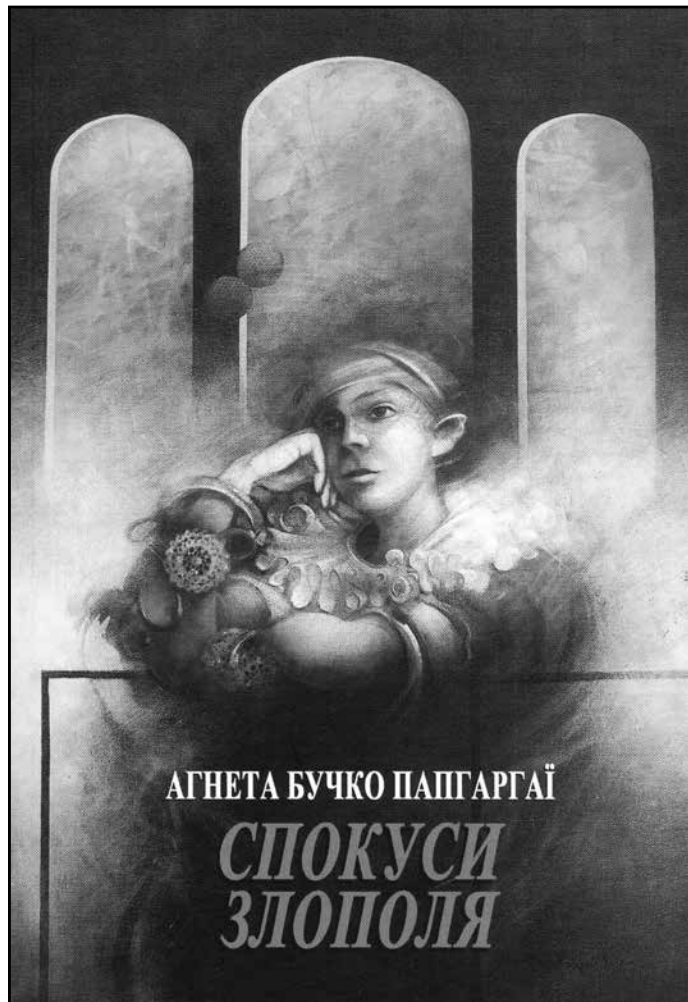
По його словох, Редакция Видавательно-го одделеня прийма рукописи до септембра, авец ше зоз тих рукописох прави видавательни план за шлїдуюци рок. Понеже НВУ „Руске слово“ руска институция, ту не шме буц политизації.

Наше авторе припадаю рижним политичним и националним опциейом, але їх политичне, або гоч яке опредзєленє, абсолютно не уплївує на їх статус у видавательней хижі.

– Нам важна добра, хасновита кніжка. Тиж почитуєме рижни уметніцки тенденції. Рукопис перших читачох, редакторох и прецензентох, або поруша, або не. У принципу, ридко хтори рукопис ше одбива. Кед є не порихтани за друковане, враца ше го на доробок. А єст и таких младих авторох при хторих ше такой препозна творчу енергию, жадане сообщіц свойо емотивне и духовне исноване, та ше таки рукопис, гоч и недоробени по конєц, ведно з рецензентами и з редактором дорабя, док не достане „милосц“ конєчней форми, як цо гуторел Данило Киш, – гвари Шанта.

Каждого року НВУ „Руске слово“ ше намага обявиц голєм єдну кніжку за дзеци. Кед ше зявля млади авторе, як гвари Шанта, при них важне препознац чи вони читаю, чи не. Хто кельо и цо чита, члени Редакцийного одбору (Ю. Тамаш, В Дула, С. Константинович), рецензенти и редакторе, кед препатра рукопис, препознаваю. То єден з важних критериях.

– Други важни критерийом тот же кельо автор до рукопису унесол автентичного искуства, животного насампредз, хторе не мож повторіц. Цо вон зоз свою кніжку приноси нового до рускей литературы, яки му язык, цо

АГНЕТА БУЧКО ПАПГАРГАЇ

СПОКУСИ
ЗЛОПОЛЯ

то нове у одношеню на його предходни кніжки, – визначає Шанта.

ХИБЯ ПУБЛИКАЦІЇ ЗОЗ ІСТОРІЇ РУСНАЦОХ

Михайло Фейса, позарядови професор на Філозофським факультеті у Новим Садзе видал, а и рецензувал велі публікації на руским язикі. Культурно просвітне дружтво ДОК, чий є председатель, видава три кніжки до рока, як и рочне виданє „Ерато над Коцуром“. Цо ше дотика оцни видавательства при Руснацох, Фейса гвари же би дал єдну студентску осмицу.

– Насампередз пре даскельо слабосци хтори сом обачел. Думам же ше солидно роби и з литературу, але ше вше обрацаю исти мена авторох. Таки приклад пренаходзиме и у часопису „Шветлосци“. Думам же видавельство „Руского слова“ не ма духовну димензию, у смислу національного. Мой щирі совет же би „Руске слово“, як націонална видавельна хижка видало даяку публікацію зоз історії Руснацох, дзе ше афирмує дацо русинске, лемковске, карпатске, думам же би то легко дошло до Руснацох

и легко би ше предало. Можем повесц же сом обачел же у остатніх 10 роках добра видавельна діялносц заступена преїг „Дзвонох“, розуми ше, зоз духовного боку. Тота духовна димензия хтора у комуністичних часох була дзешка на нули, тераз заш лєм розквітла, – гварел Фейса.

Фейса виражел задовољство зоз вистку же Завод за культуру войводинських Руснацох видал конкурс хтори подрозумює же двоїо мастер студенти маю можлівосц видац свойо кніжки. Зоз тим, як гвари, будзе збогацена науково-лінгвістична литература, хтора по Фейсовим думаню, замарла. Професор Фейса тиж так обрацел увагу и на квалитет учебнікох по руски.

– Можем повесц же нам учебніки наисце на високом уровню, окреме тоти хтори хасную дзеци цо уча руски язик факультативно. То наисце добрі виданя хтори видава Завод за видаванє учебнікох, и аж думам же нашо учебніки достали окреми припознання од других національних меншинох, – визначає Фейса.

(Опубліковане в оригіналі: войводинським варіанті русиньського языка.)

Часопис Русин і Народны новинки – до каждой русиньской родинки!

Першы пореволючны періодіка Русин і Народны новинки виходять 24 років, мають уж свою традицію, своє випрофілюване обсягове заміряня і за тот час опублікували стовкы статей о Русинах і про Русинів. І зато каждый, кого інтересує історія, сучасність і будучність Русинів, може ся то дочітати з тих видань. Было бы хосенне, як бы і вы, далшы читателі, стали ся дописователями і передплатителями тих видань, бо маєме сполочны цілі у русиньскім возроднім процесі. Свої статі можете посылати на адресу: Rusín a ľudové noviny, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, Slovenská republika. А тот, хто хоче передлачувати наші виданя, може так зробити посланєм пінязей (Народны новинки – 10 €, Русин – 10 €) на адресу редакції: Rusín a ľudové noviny, Duchnovičovo nám. 1, 081 48, Prešov, Slovensko або на банкоматный рахунок: 4012549760/7500. За каждого нового читателя, дописователя, передплатителя і добродителя допереду щіро дякуєме!

Редакція Русин і Народны новинки

КУЛЬТУРНО-ХРИСТИАНСКИЙ ЧАСОПИС выдавать **Русин і Народны новинки** (6х гоґне, ІСГО: 17079748). Предплатне 10 евр. Адреса редакції: **Rusín, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR**. Телефон: **0917 171 912**. Шефредактор: **Міґр. Александер Зозуляк**, редакторка: **ПгДр. Кветослава Копорова**, ПгД., языкова редакторка: **доц. ПгДр. Анна Плїшкова**, ПгД. Реґістрацны чїсла: **ISSN 1339-5483, EV 328/08, МІС 49 589**. Адреса на интернеті: **www.rusynacademy.sk**, e-mail: **rusyn@stonline.sk**. Выдане в децембрі 2014 р.

• Еден із выставлених образів (респ. ліва його половина) – приклад фантазійного реалізму акад. малярки А. Гаєвой.

• Главны протагоністы святочного отворіня выставкы з творчости акад. маляркы Анны Гаёвой 7. новембра 2014 у Шарішскій галерії в Пряшові: юбілююча авторка, директор той галерії Рудолф Дупкала (всередіні) і куратор выставкы Йозеф Ріділла.

Фотка: А. З.

• На вернісаж выставкы А. Гаёвой пришли і ёй родічі, родаці з русиньского села Суків, котры жыють у Пряшові: отець, акад. маляр – Андрій Гаї і ёй мати Ірена, роджена Джуганова.

Фотка: А. З.